

Per 586/1998/99

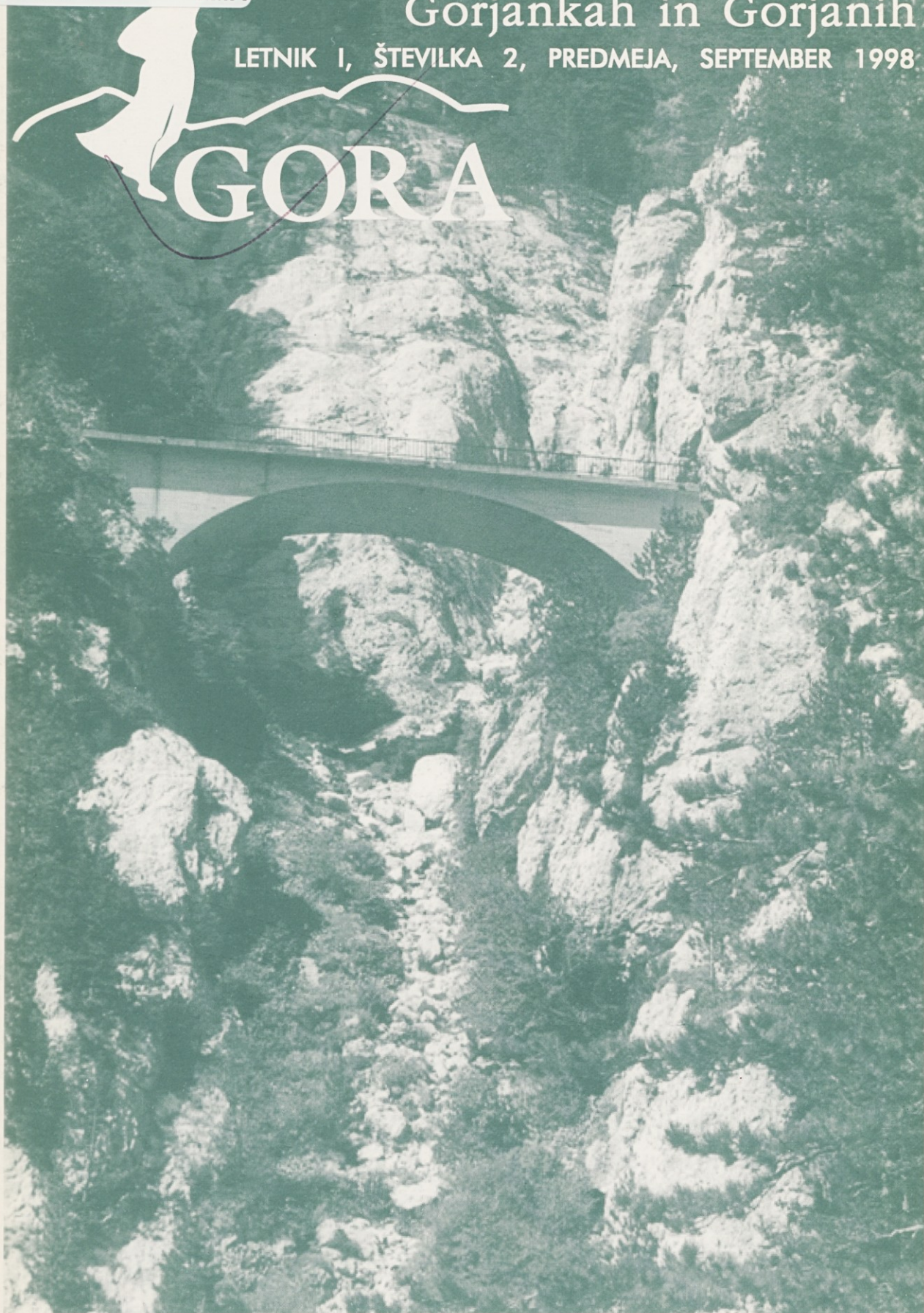

10022539,2

COBISS

Časopis o Gori, Gorjankah in Gorjanih

LETNIK I, ŠTEVILKA 2, PREDMEJA, SEPTEMBER 1998

P

586/1998

6

P 22.540/1999

aldo černigoj

Š A G R A

*Kot so mi pravili
stara mama Micka z Lazov,
doma od Sivcev;
tata Frence Gidljev in
stric Tone Nehn - Gidljev
o življenju na Gori
tam pred sto leti.*

Ali je že drugi dan? Se pravi že prek polnoči, že nedelja, *šagra*? Skoz majhno okno z železnimi križi Janko tega ne more dobro videti. Pa še brestova veja zapira pogled na zgornjem robu, da se vidi prav majhen del neba in le dve tri brleče zvezde. Da iz tega res ne more vedeti, koliko se je nebo že obrnilo na drugo stran in ali bo kmalu dan. Če bi vstal in pogledal skoz okno in videl celo nebo nad Čavnom in Krasom, bi vedel. Če se je noč že prevesila, bi stopile ven druge zvezde, ki jih on ne bi poznal. Zakaj otroci so delali in hodili okoli bolj pod večer in včasih tudi tja v noč, zgodaj zjutraj pa dosti manj. Zato je prepoznal le večerne zvezde. Pa ne sme vstati; še obrniti se ne sme preveč glasno. Zakaj hitro bi se zbudila Liza in potlej še Mirko in mama Barbara bi bila jezna: da človek še spati ne more po *gumpanju* celega dne! Brestovi listi pa so prav na miru. Kot da so narisani na šipo okna. In to mu pove: vreme bo lepo; jasno in brez burje. Prav čudno! Ko so šтели: še sedemkrat gremo spat do šagre! prejšnjo nedeljo tedaj, je strašno *plajhalo*. In je rekel Nace Maticev: Konec je poletja, vročine. Še kakšen lep dan in bo že tu jesen, pravzaprav že zima. In ko je jenjalo liti, se je začela valiti s Kozjih sten dol in čez Korenino in Runice zastava: kot gromozanske *bale pavole*; prek cele Gore, na drugo stran, do Čavna. In mrz, da nisi mogel več tekati bos za *živaljo*! Pa tudi ne brez jope. A potlej vseeno vsak dan manj vetra; in včeraj komaj še toliko, da so se tu in tam stresle brestove veje.

In zdaj se je *tedaj* prav umirilo in bo jasen dan! Jasen in čist. In kot spran od dežja. Zjutraj bo malo hladno, a potlej ne več. Kot zmerom; kot že toliko šager. Kot da je prav tako narejeno, da je za šagro lep dan! In da je nebo kot sprano in črnkasto, pogledaš prav gor, globoko. In prav drugačna svetloba kot druge, navadne dni; svetloba prav za šagro: bolj mirna, prav voljna, razlita čez in čez, kot da tiha, mogoče kot malo bolj gosta; kako bi rekel? Koliko šager že je bilo za njim? Šest, sedem. In vse ko ena sama š a g r a; tudi ta, današnja!

Kdaj je že bilo, lani? ko je prav na ta dan šel v Lokavec h krojaču Lovrencu po nove hlače. Mogoče je mama Barbara prekasno kupila blago dol v Ajdovščini ali kaj, da jih potlej krojač ni mogel narediti začasa; in jih je skočaval komaj v nedeljo zjutraj. Tako da jih je moral iti pomerit prav na dan šagre. Brat Jože je šel z njim, ko pa bolj ve, kako in kaj in se zna bolj postaviti; ko pa so včasih *ipavski* muli prav *navižni*, je rekla mama Barbka. Prav dol v Brithu je *stal* krojač Lovrenc. Hlače so bile seveda že skoraj končane. A prav zdaj ti je bil tam Graparjev, študent ali kaj, ki se mu je tudi strašno mudilo. In Lovrenc in njegova žena sta se vrtela samo okoli njega. A potlej, ko je ta Graparjev le šel, je bil Lovrenc z njim, Jankotom z Gore, prav kot gladek. Najprej mu je ukazal: Sleči *guzice*, ki jih drugače najbrž ne daš s sebe ne podnevi ne ponoči; kako tudi, ko pa je gor na Gori takšen mrz! In je potlej pomeril nove. Kako je dišalo novo blago! Ne bi vedel po čem. Po novem, še najbolj! In kako mehko so mu šli Lovrencevi prsti okoli pasu, pa po nogi dol. V redu bojo, hlače! V trebuhu bomo malo spustili, za kakšen prst, da ne bojo kar hitro tiščale. Zakaj hlače niso samo za eno leto. Tudi ne samo za poletje ali samo za zimo. Prav imajo Gorjani, ko kupijo nova oblačila za šagro. Ne pretanka in ne predebela. Takrat je prav tisti čas, na sredi, ko se še ne prevaga ne na to ne na drugo stran. Da jih nosijo potlej lahko celo leto. In malo daljše bi tudi lahko bile. A jih bo Barbka, Barbka, ne, je tvoja mama, že spustila po šivih, ko boš zrasel! A, ja! Še nekaj. Ali naredimo oprtnice ali zankice za pas? Zankice, kajneda! Fantinci, kot si ti, začnejo pač nositi pas. Kot že pravi fantje. In vse tako lepo po vrsti.

Jože potlej ni spregovoril dolgo gor v gmajno. Bil je jezen, ker je moral z njim dol. Zato kar molče gor prek Paljkov in mimo Kovačev. In gor proti Podstrešnicam. Vso to pot tiho. In komaj ko sta *dojdla Ipavce*, ki so počasi lezli gor, na šagro, se je malo otajal. Zakaj ti so bili prav prijazni. Hej, fantinca! Kam jo tako mahata? Mejiška, ne? Poznam očanca. Kopal nam je za *nograd*; že leta nazaj; res kopal! Fige, lejta, tule v *cajni* so strašansko težke! Dajta, vzemita jih malo, da bomo lažje nesli! Kar v *varžete* z njimi! Pa kakšne fige! Še prav hladne dol pod *šplahto* figovih listov. Črne in bolj rumenkaste; debele in prav drobne! In sladke, sladke! A ne navadno sladke. Kot po *sovdanu*; po vodi iz izvirov, po *ipavskem* soncu ali kaj! Pa boglonaj, stric! In glej, malo bolj gor še eni *Ipavci*! In potlej še. In še! Koliko njih! Razoglati; že s plešami eni, ki so se svetile na soncu kot *glaževna*; s klobuki v rokah; noseč košarico ali pletenko, dve; z jopo prek

ene rame. Ženske, z razpuščenimi lasmi po hrbtu. Kot pravo romanje! In še malo višje gor, že na Pezdirnici in malo delj od poti pod košatim gabrom pa mladi, ki so se ustavili v hladu. Bolj tržki, bi rekel, ajdovski. Osem, deset njih. In fant je tekel za boso punco, ki je z vsemi *razkocanimi* lasmi skakala okoli, držeč se drobnih drevesc in vreščeč, ko jo je tu in tam za hipec ulovil za roko! Še videli ju niso, ko sta molče smuknila mimo! Kaj je ta šagra tudi za *Ipavce*? *Kje* dol do trga in še delj?

To je bilo lani. Letos pa nobeden Mejiških ne bo dobil novih hlač. Tudi Mirko ne, čeprav *si* jih je že na več mestih *razpral*. Bo že šlo še za letos, je rekla Barbka. Vse drugo bo pa kot za vsako šagro. Kot je bilo tudi predlanskim in lani. Tako mu nikoli na ta dan niso rekli, naj žene past! Tudi ko sta prišla z Jožetom iz Lokavca domov, ni bilo več *živali* v štali. Gnal jih je ven sam tata Dréc, gospodar. Prvikrat v tem letu na *snožet* Rono. In ko mu je rekla Barbka, naj stopi *kje* in reče Drécu, da je že devet; da če bo šel k maši, je bil v hipu tam. A kako čudno! Kot da že od ne vem kdaj ni pasel! Čeprav je še prejšnji dan, dol v Joni. In kot da je bila Róna drugačna kot v košnjo, ko so tu spravljali seno! Bolj spotegnjena, bolj *razhodna*. In kakšna otava! Do gležnjev. In vsa blesteča se od rose. In svetleča se tudi zaradi burje, ki jo je kot počesala in obrnila *kje* dol, v smer proti Čavnu, da se je videla od zdoljnje strani. In *krave*: Liska, Sivka in Jalen. Kako *smogoltno* so hlastale po otavi! Seveda, vsa drugačna je bila kot tista trda trava, skoraj *ostrica*, tam v Strugi ali v Joni. In kot da je bila *žival* naenkrat drugačna: bolj polhna; in bolj gladka. In kot da ga niso poznale. Ali kot da *so* mu *metale naprej*, da jih je on zmerom gonil na tiste puste gmajne! Dréc, gospodar, pa na takšno gostijo. In kot da se je tudi *očanc* držal prav tako proti njemu: češ, tako se pase! ne pa kot ti! A ni bilo samo to. Tudi kobilice! Dosti, dosti! Ko si stopil naprej po otavi, so kot iskrice, ko vržeš smrekove iglice na žerjavico, skakale kvišku in se spet potapljale v travo. In zaradi vseh teh kobilic so bili tu seveda tudi ptiči: ščinkovci, strnadi, dolgorepke in kdo ve, kateri še! Od kod se jih je naenkrat vzelo toliko? *Kje* so imeli spomladi gnezda, saj je takrat komaj tu in tam dobil kakšno? In kar v hipu so ti vzprhotali, se vzdignili kot na ukaz, zakrožili kar visoko gor in se, kot bi jih kdo spodrezal, spet potopili v travo! Vse drugače kot na gmajni! In vse kot da je to že videl kdaj prej!

Pa ne bi bilo treba *očancu* nič reči, naj žene domov. Saj je sam videl, kako že hodijo po poti zgoraj ljudje z onega konca Dola k maši. Po dve tri ženske skupaj. In pred njimi kupi otrok; pod njihovimi trdnimi pogledi. Vsi v novih hlačah ali *kitljah* in čizmih in počesani in umiti. Da si še skakljati niso upali kot kakšni spuščeni kozlički, kot jih vidiš, ko grejo k nauku. Da le ne bi kdo kaj zbežljal, zakaj pot je bila zagrajena na obeh straneh z bodečo žico in ni se zgodilo samo enkrat, da *so si* fantinci *razprali* prav nove hlače! In je bila potlej za to družino skažena cela šagra. Pa tudi kakšen moški v zakmašni obleki je bil zraven; tisti kot vsako nedeljo: Bolj majhen Ludvik Mežnarski, ki je ob svoji prav močni ženi Kristini potegaval dolge korake; pa že malo rejeni birt Zanč s palci v žepkih telovnika; in Dreče Smodiški, ki je ves spotegnjen in ozek v ramena drobcljal med njimi in se kot vrtavka obračal zdaj k tej zdaj k oni. Vsi drugi možaki pa so šli že prej. Da se še malo ustavijo pred to ali ono gostilno. Dréc bo šel *tedaj* prav zadnji, sam.

To je *tedaj* šagra! Nekaj šagre!

Pa tudi doma je je bilo. Ko je Barbka vzela iz *mentrge*, kar je spekla, in narezala najprej vsakemu kos maslenega kruha in nalila v *šalco* sladko belo kavo! In nazadnje še košček potice. Kot bi razgrnila po mizi zmlete rožiče, *cvibe*, vanilijin prašek, orehe, sveža jajca, presno maslo in mleko, dišeče prav po zeleni travi in rožah!

In tudi danes diši po vsem tem cela hiša. Duh se že zmuzne skoz kakšno še tako majhno špranjo med *rožancem* in vrati!

Najbrž tudi zato ne more spati!

In potlej tudi on in Drec in Jože *kje* na Otlico; Barbara z Mirkom in Izo pa že malo prej. In kot vsako leto; kot da je od zmerom tako. Koliko ljudi! Eni za drugimi *kje* po klancu in potlej po cesti od Kala naprej! In zvonjenje na vso moč, da je, kot bi se nekaj pozibavalo prek vse planote. Od Kótov naprej pa še posebno; tako glasno, da je prav bolelo v uah. In potlej pred cerkvijo vse živo. Kot *brvincev* ljudi! Zaradi vseh tistih lepih reči, ki so bile na štantih pred cerkvijo; na tisoče drobnih stvari, bleščečih se kot v srebru in zlatu; in v nedopovedljivo živih barvah: srebrni in zlati ptički z živo živo plavim, zelenim in rdečim perjem; pa svetle kovinske piščalke s papirnatimi tulci na koncu, ki se, ko pihneš vanje, raztegnejo v živobarvno cevčico in se na koncu zareži vate črn hudiček; pa zapestnice, prstani, *koralde* iz belih in pisanih steklenih kroglic; pa obeski, torbice... Kdo bi vse naštel! In nazadnje - ne nazadnje, pač pa prvo, kar je udarilo fantom v oči, da jih potlej niso mogli več odmakniti od njih - orglice! Za dlan velike, lepo usločene, zdoli dvakrat upognjene, napeto okroglih hrbtov, pokritih s čipkasto okrašenimi svetlimi pokrovčki; z rdečimi lesenimi kvadratkami zgoraj! In tisti, ki so jim jih že kupili, so godli neubrano vsevprek, pihajoč vanje in vlečoč sapo navznoter! A eni, prav redki, tudi drugače; kot da so se že rodili takšni; da znajo gosti. In *tevi*: Daj meni, da ti pokažem, kako *se gódi*! In napete ustnice so kar poletele prek orglic; prav povrhno, da bi prav nič ne zmogli rdečih kvadratkov; držeč jih voljno v roki, kot bi se jih komaj dotikali s prsti! Glava malo vznak, lica napeta, kot otrpla, oči malo priprte! In v ta grozni *rušunal* se je razlila strašansko lepa viža...

Tudi Dréc bo moral kaj kupiti! Kot je še vsako leto. Ne, orglic mu najbrž ne bo kupil! To je preveč! Pač pa klobuk s šopom prav pisanega ptičjega perja: vse tako živo rdečega, živo zelenega, živo plavega in rumenega! kot drugače ne vidiš nikjer okoli sebe! Tako živo, da se ti za zmerom kot zapiše v glavo! Vsako leto *tedaj* nekaj. Jožetu in njemu tata Drec, Mirku in Izi pa mama Barbara.

Mogoče bojo pa letos le prišle na vrsto orglice!

Cerkev pa je bila že nabito polhna. Ne samo Gorjanov; tudi *Ipavcev*. Ne samo kmečkih ljudi, tudi bolj trških; *gospej* še posebej. In je mogoče zategadelj ostal Dréc s še enimi drugimi Dolčani kar zunaj, pred vrati. Zakaj ni ga bilo za njimi, ko so se prerivali *kje* dol proti sredi cerkve.

In vse to je šagra! A ne še vse. Še prav tja v noč bo. Najprej že brž po *južini*, popoldne. Ko so šli skoraj vsi, cele družine v gostino. In posedli tam zunaj skupaj po žlahtah. Barbara in Dréc pa ne. Ali nista šla prav nikoli? Enkrat ja, pa je že dolgo tega. In sta tam ob mizi samo molčala. In je potlej Barbara kar naenkrat vstala in kot malo jezna s hitrimi koraki odšla domov. So se pa otroci podili med mizami in cvilili, da so se *veliki* komaj kaj zastopili. In tudi godli so še zmerom na orglice in piskali na piščalke. A še zmerom prav nič ubrano. In tudi kot malo skrhamo; kot že malo skaženo. Ali so vse *teve* lepe reči samo za tako kratek čas? samo za dan šagre! Samo da zganjajo z njimi takšen *rušunal*? Da so jih morali *veliki* miriti: *Bodite z mirom*, mularija! in podobno. A kaj, ko so prav tam zraven na *balinčuši* tako udarjale krogle ob robove iz *žaganc*, da je odmevalo še vse delj kot do miz, kjer so sedeli! In so ti balincarji tudi strašno kričali, ko so se pričekali, katera krogla je bližja balinčku. In so vsi ob mizah kar naprej pogledavali *kje* in *jugali* z glavami.

Zvečer pa mejiških otrok Babara nikoli ni pustila, da bi se lovili tam okoli gostiln. Čeprav se šagra še ni končala. In se je zato on, Janko, zavlekel na *pod*, medtem ko sta Drec in Jože sedla na ranto pred hišo. Vrata *poda* pa so bila obrnjena *kje* proti Maju. In seno je bilo uležano in ni več dišalo tako predirno kot brž po košnji: da te je od tega bolela glava. Ne, komaj za spoznanje; a še zmerom po travi in vseh tistih rožah. In se je ulegel vznak s strmo vzdignjeno glavo na spodvitih rokah. In bil kar tako. Se je pa slišalo prav do sem iz vseh treh gostiln. Še najbolj pa od Južljja, kjer je godel Zadložan. Kakšne viže! Gor, na Tirolskem se jih je navadil. In kot da so bile žalostne, čeprav so bile tako poskočne in so se slišali vmes tudi vriski in smeh!

In kar naprej prav živo tudi dol po cesti. Ipavci so se vračali domov. Še zmerom glasni, a kot da malo trudni. In kot da jim je nazadnje pa le žal tega dneva! Ki ni bil tisto, kot so mislili, da bo. Tudi prav razločno: Gora ni nora, nor je tisti, ki pride gor!

Pa kdaj je bilo to, lani, predlanskim? Tudi nocoj bo.

Tudi Mirko ne spi. Zdaj, ko se že malo svetli skoz okno; ko se na izseku neba, ki se ga vidi, ne razloči več zvezd; ko se že rahlo zarisavajo peč, postelja, omara in drugo, vidi tudi Mirkota tam na *ložu* zraven sebe: kako nepremično gleda v strop z dosti bolj odprtimi očmi kot drugače. In kot bi se nečemu čudil! Pa si tudi še ne upa vstati.

A glej, Dréc se vzdigne iz postelje! In Barbara kmalu za njim. In potlej, a ne kar prvi hip za njima, kot bi se zmenila, hkrati Mirko in Iza.

Šagra se je začela!

(Poglavje iz daljšega besedila G O R A)

“Vse po duojnu j’n za šagro damó!”

Desiet uotrok j’ pr hiši,

cviljo kokr miši.

Mati praujo: “Ke bo tu!”

Uače praujo: “Sljužt bo šlu...”

(Ljudska z Gore)

Kratka in jasna je bila pogodba med bogatim kmetom s Črnovrškega ali s Krasa, kamor so **Gorjančki** in **Gorjani** največ hodili za pastirje, pestrne, hlapce in dekle, ter žalostnim očetom z Gore, ki je svojega otroka pripeljal služiti: “Vse po duojnu j’n za šagro damó!” Se pravi, za celoletno pastirsko službo in delo v štali, je otrok dobil: *dujne čizme*, *dujne hlače* - dolge in kratke, dve srajci in za *ajnglsko* je mogel *bet doma*.

Nekateri so se z bogatim kmetom dogovorili bolj natančno. Za svojega otroka so zahtevali:

- vsako nedeljo k maši
- en par čevljev
- dve srajci
- dolge in kratke hlače
- prenočišče pod streho
- za *ajnglsko* domov... (*Leonard Kovač*)

Vsi gospodarji se pogodbe niso držali... Pastirčki so bili več lačni kot siti in še dolgo v jesen so hodili bosi za *žvaljo*.

Gmajnarski z Dola je pobegnil z Vrabč na Vrheh, ker ‘na župi ne blu neč cinku...’

Mdlču z Dola je domov ušel iz Plač, ko je lačen v kriški cerkvi pri nedeljski maši poslušal župnika, ki je pridigal: “Kuga, lakota, bežite v hribe!”

Ojstriškega z Otlice pa je tata takoj odpeljal domov, ko ga je na Vrabčah našel bosega, ‘*tudče je že zmrzavalu...*’

Ajnglska nedele je prva nedelja v septembru, nedelja Angelov Varuhov, patronov otliske fare... Cerkev na Otlici pa je dolgo edina na tem delu Gore, zato temu kosu Sveta rečejo tudi **Ajnglska Gora** (Angelska Gora).

Na *ajnglsko nedelo* imamo Gorjani *šagro*...

Od vseh *šager* na Primorskem je prav *ajnglska* najbolj znana.

Gorjanom, in tudi *dostim Ipavcem*, pa je že od nekdaj pomenila mnogo več od navadne vaške veselice.

To je bil dan, ko so morali biti vsi Gorjani doma. Ko so se preverjale in potrjevale družinske, sorodstvene, prijateljske in celo poslovne vezi, saj so na *šagro* obiskali gorske hiše tudi ‘poslovni’ znanci iz Dežele. Sam se spomnim, da nas je dolga leta na *šagro* obiskoval Lokavčen *Badgielj*, ki mu je tata pred leti prodal junca. In vsako leto je prinesel fige, grozdje in vino...

To je bil dan, ko so fantje pokazali dekletu svojo ljubezen s srčkom iz lecta. “Ké mi boš *kjupu* srčk s *špegučkam*?” so dekleta spraševala svoje fante...

To je bil dan, ko smo otroci tekali za svojimi krstnimi in birmanskimi botri in jih cukali za rokave: “Mi *kjupte* petelinčka?” Pločevinasti *petelinčki* s *pišuko*! Živo pobarvani in tako lepo so dišali...

Ipavci pa ne bi bili Ipavci, če se tudi iz te naše navezanosti na Goro, ki se je kazala tudi s tem, da smo za *šagro* mogli *bet* doma, ne bi ponorčevali.

“Zakaj se je v Ameriko izselilo tako malo Gorjanov, tudi če so bili reveži?” so radi koga vprašali.

In so si sami odgovorili: “Ker za *šagro* ne bi mogli priti domov...”

“Kej je že pršu *vapuor* (parnik) v Trst?” so spraševali tiste Gorjane, ki so imeli svojce v Ameriki, in si *pomiškavali*.

Tudi sam sem kot otrok *šagro* neučakano čakal. Proti koncu poletja sem vsak dan spraševal mamo: “Mama, kolkrat griemo do *šagre* še spat?”

In tudi brivec Frančko, h kateremu me je mama pripeljala nekaj dni pred *šagro ostrižt*, me je med striženjem hudomušno vprašal: “*J’n* - kolkrat še?”

“*Lepga me nariedte...*”

Nekaj **Gorjanov** pa je *vselih* šlo v Ameriko, *tuče* za *šagro neso* mogli priti *damó*...

Tudi stric **Stričn z Dola** se je odločil, da gre...

Za potni list pa je rabil sliko in se je šel v Ajdovščino slikat. "Lepga me nariedte!" je rekel fotografu. "Ta bo za v Ameriko!"

"Iz dreka ne morem narest pišvi," mu je odgovoril fotograf... (Tone Černigoj - Gidlju)

Po "Možu in čemeriki" - "Mož in čemerika"

ali

mož in čemerika se imata še rada in se še naprej ujedata...

Prejšnji zapis o Angelski nedelji so povzeli iz knjige 'Mož in čemerika', v kateri sem objavil žalostne in vesele zgodbe o Gorjanih. Verjamem, da ima večina bralcev "Gore" to knjigo tudi doma. Ob branju o ljudeh, ki ste jih poznali, ste se zagotovo spomnili še katerega doživljaja, ki je vreden, da se ga ne pozabi. Če tudi sami tako menite, mi ga tako ali drugače posredujte, saj vsakršna ljudska pripovedovanja še naprej zapisujem.

Objavljamo nekaj drobnih anekdot, ki jih v knjigi "Mož in čemerika" ne boste našli, seveda pa se nanašajo na šagro...

Franc Černigoj

Župnik Albin Bratina od Stomažev

Vsako leto smo Lokavčani šli tudi na ajngelsko. Moja mama je bila od Kovačev doma in vsi smo komaj čakali prve nedelje v septembru. Tudi mi smo spraševali, tako kot Gorjani, kolikokrat gremo še spat do ajngelske... A mi nismo hodili gor samo na hopsasa, mi smo šli tudi k maši... Bilo nas je dosti otrok in smo hodili k nedeljskim mašam - eni v Lokavec, drugi v Križ, k Stomažem, v Ajdovščino ali v Šturje... Za ajngelsko pa obvezno na Goro. Sedeminštiridesetega leta sva bila z bratom na ajngelski. Bilo je mrzlo in deževno. Malo ljudi iz Dezele je bilo. Župnik je bil **Albin Bratina** od Stomažev. Naj zdaj povem o njem, kakšen župnik je bil...

Med vojsko ga ponoči pokličejo k ranjenim partizanom v Kozje steno. Ko se zjutraj vrača, ga prestrežejo Nemci. "Kje si pa bil?" ga vprašajo po nemško. Albin pa je nemško znal in jim je pošteno povedal: "Partizane sem spovedoval." - "Kje so?" silijo vanj. - "Jaz sem zaprisežena oseba in tega ne morem povedati, tudi če bi hotel. Če boste vi v sili in stiski, vas bom tudi vas spovedal." In so ga pustili pri miru.

Po vojski so ga premestili na Kras, v Škrbino, bogve komu je bil na poti, in tam da se mu ni dobro godilo... "Ljubi Gorjani," je rekel enkrat s prižnice, "ko boste prišli pred božji prestol, opravičite se Bogu, da vas ne bo takoj vrgel iz nebes. Povejte mu, da je bil vaš župnik Bine od Stomažev..."

(Leonard Kovač, Lokavec)

foto: E. Pelicon

"Ké č'm ti kjupt?"

"Ké č'm ti kjupt?" je tata vprašal **Ladkota** s Starih lazu z **Dola** na ajnglsko po končani maši.

"Tata, celo šagro mi kjupte!" se ni mogel odločiti otrok. (Slavko Vidic - Vidicu, Predmeja)

Gorjani radi postrežejo...

Ipavci radi pridejo na **Goro**. Ob lepih nedeljah in ob praznikih jih je poln gozd in tudi v gorske domačije radi zavijejo na obisk.

Mlada družina iz Dežele je obiskala znance na Gori. Lepo so jih postregli, narezali *pršuto* in kruh, iz katerega se je še kadilo, saj so ga pravkar potegnili iz peči...

“O,” so rekli Ipavci, “a je *pršuta* domača?”

“Ja, domača je...”

“Pa moko za kruh sami pridelate?”

“Ne, moko pa kupimo...”

“Otroci,” je rekel Ipavc svojim trem potomcem, “jejte *pršuto*, moko za kruh morajo kupit...”

(Emil Velikonja - Mdlču, Predmeja)

Spomini na Goro

Po prvi svetovni vojski, ko so naše kraje zasedli Italijani, so Angelsko goro preimenovali v *Via San Angelo*. Do takrat je imelo vsako naselje svoje hišne številke, Italijani pa so vse spremenili. Začetno številko 1 je dobila gozdarska hiša na Dolu (Predmejo), naslednje številke pa so dobile hiše po vrsti - na Dolu, Otlici in celo na Kovku. Moja rojstna hiša, Zahribom na Otlici, je imela pred prvo vojsko št. 26, po novi italijanski numeraciji pa 254. Sedaj ima številko 84. Skupaj s Kovkom je bilo na “Via San Angelu” nekaj nad 300 hišnih številk.

Zgodilo se je, da je karabinjer, ki je bil premeščen iz notranjosti Italije, pripeljal v Ajdovščino z vlakom in spraševal, kje je kasarna Via San Angelo. Bil je prepričan, da je njegovo novo službeno mesto v Ajdovščini. Takrat na Goro še ni vozil avtobus in drugih prevoznih sredstev tudi ni bilo. Karabinjerju so pokazali Goro in stezo po rebri. Kar pot ga je obli in je vzkliknil: “O, mamma mia!” Ni bilo kaj, peš je moral po rebri, z vso opremo na hrbtu.

Na svojo Goro smo bili Gorjani - in smo še! - zelo ponosni in nanjo navezani. Ko smo šli v Vipavsko dolino - v Deželo, smo vedno povedali, da smo doma z Gore, ne pa z Dola, Otlice ali Kovka. Ipavcem smo rekli tudi “Vrzotarji” in smo se imeli za bolj razgledane od njih.

Vseeno je med Dolčani in Otličani večkrat prišlo tudi do pretepov. Če je fant z Otlice šel vasovat k dekletu na Dol, so ga Dolčani nagnali. Če se je upiral, tudi pretepli. Enako se je godilo Dolčanu na Otlici. Pred cerkvijo, ko smo čakali pričetek maše, smo se postavili vsak na svojo stran.

Med drugo vojsko in po njej so te razprtije, hvala Bogu, prenehale.

Občina Dol – Otlica je bila s tem imenom vpisana tudi v kataster. Kdaj je bila ustanovljena, nimam podatkov. Vem le, da je bil sedež občine na Hribu, na meji med Dolom in Otlico. Zadnji župan pa je bil Lenard Likar.

S krajevnim dekretom št. 1510, z dne 31. 5 1928, so Italijani pripojili občini Ajdovščina naslednje manjše občine: Dol-Otlica, Lokavec, Planina, Šturje in Ustje. V tako razširjeni občini je bil nekaj časa župan Lenard Likar, ki je takrat kupil hišo pri Andlovcu in se preselil z Gore v Deželo.

Pred II. svetovno vojsko je na Gori živelo nad 2000 ljudi. Zaradi vojske (požigi hiš) se je v letih 1943 - 1945 veliko ljudi, zlasti z Dola, izselilo v Deželo, največ v Lokavec in Ajdovščino. Dosti jih je dol ostalo tudi po vojski, izselili pa so se še mnogi drugi.

Ob popisu prebivalstva marca 1948 je živelo na Gori (brez Kovka) 1246 prebivalcev (na Predmeji 692, na Otlici pa 554 prebivalcev). Na dan 30. 6. 1996 pa le še 704 (na Predmeji 378, na Otlici pa 326 prebivalcev).

Pred drugo vojsko smo Predmejo imenovali le gozdarsko hišo ob križišču cest iz Ajdovščine, Lokvi (iz gozda) in iz colske smeri. Pred mejo - pred gozdom. Med vojsko pa se je to ime razširilo na celo naselje Dol. Na prošnjo KLO Dol je bilo naselje Dol z odlokom Vlade RS leta 1951 (ali 1952) uradno preimenovano v **Predmejo**.

Predmeja se še danes deli na zaselka Dol in Bjuruca (Burjevica). Meja med obema je nekje pri predmejski bivši šoli.
(Leopold Bolčina - Zahribarski, Otlica)

Opomba: Vse gornje spomine in podatke (in še več drugih, ki jih bomo objavili v naslednjih številkah), mi je zaupal eden najstarejših živečih Gorjanov, Leopold Bolčina - Zahribarski z Otlice (rojen 1912. leta). Živi v Novi Gorici in je še vedno poln življenske sile, z bleščečim spominom. Prispevke objavljamo nekoliko prirejene in dopolnjene. (F. Černigoj)

O Angelski nedelji na Gori so skozi zgodovino pisali številni avtorji. Izbrskali smo jih nekaj in jih objavljamo.

Šagra je naš najbolj priljubljen tradicionalen praznik. To je v bistvu krajevni praznik cerkvenega izvora, ki ga Gorjani praznujemo vsako leto prvo nedeljo v septembru, na dan Angelov Varuhov, naših farnih zavetnikov. Praznik sega že daleč nazaj v 18./19. Stoletje, kajti že Frančišek Lampe omenja v svojem potopisu iz leta 1895, da je Angelska gora postala znamenita božja pot za Idrijčane, Zadložane in bližnje Vipavce. Takole pravi:

“...Malo je bil vreden oni, ki ni šel na Angelsko nedeljo na Goro in ni prinesel za klobukom makove betvice, kar je bilo znamenje, da je bil na onem rajskem kraju, odkoder se vidi vesoljno morje in polovico sveta.”

Gorjani, ki so sploh znani kot gostoljubni ljudje, so se tega dne še posebej potrudili. Tujce – goste so povabili v svoje hiše za domačo mizo in jim ponudili štruklje, v tistih časih edino gorjansko praznično jed. Tistega dne so se domov vrnili tudi domači otroci, ki so sicer služili kot hlapci, dekle ali pastirji pri bogatih kmetih. Skupaj so odšli k nedeljski maši, ki je bila tega dne še posebej slovesna. Ljudi je bilo pri maši toliko, da vsi niso mogli niti v cerkev, da pa bi sodelovali vsi, je bila tega dne dolga procesija, s petjem in molitvijo, ki je hodila še okrog pomožnih oltarjev na prostem. F. Lampe je gorjansko šagro opisal v Domu in svetu (l. 1897) v prispevku *‘Izprehod na Notranjsko’*:

“Na praznik angela varuha namreč ali angelsko nedeljo je tukaj velik shod. Bližnji sosedje nobeno leto ne zamudimo prilike, da ne bi prišli počastit angela varuha. V tesno cerkev, še več pa okrog nje, se je zbrala ob lepem vremenu velika množica ljudi: Gorjanov, Vipavcev, Krašovcev, Rovtarjev, Vojskarjev in tudi Idrijčanov. Kmalu se je izmotala iz cerkve procesija in šla po bližnjem travniku. Krepka moška grla so pela razne pesmi po stari navadi, da se je razlegalo na vse strani.... Pridiga je morala biti po splošnem pričakovanju taka, da so se jokale vsaj ženice, ako ne tudi moški. Hudomušni romarji seveda smo tudi to dobro lastnost Gorjanom oponašali in jih zabavljali: ‘Gorjani se v cerkvi jokajo in kesajo, a kakor hitro pridejo iz cerkve, že vprašajo drug drugega: “Ma pej, kje je borjač, da bomo plesali!”’ Kaj čemo. To slabost imajo Gorjani kakor drugi Goričani in mnogi ljudje po svetu, da radi plešejo.” (63)

Povzeto po: Irena Velikonja: Tipologija Gore, diplomska naloga, FF, Ljubljana 1990, oddelek za etnologijo.

“Na Gori so obhajali žegnanje. Ljudje iz Vipavske doline so kaj radi hodili po strmih stezah mimo velikih skalnatih sten, mimo velikih skalnatih oken do prijazne gorske planote. Sredi med makovim poljem je stala osamljena, s skrilami krita cerkev. Hladen gorski zrak je kaj ugajal dolincem. Masleni gorjanski štruklji so uživali splošen sloves. Vsako leto se je odpravilo precej ljudi, zlasti mlajših, na Goro. Vabila jih je prijetna samota in planinsko življenje. Zgodaj v jutru so že odšli nekateri pevke in pevke iz vasi. S smehom in vriskom so se vzpenjali čez gmajne in zavili v kamenite drče mimo štrlečih, od dežja izpranih skal.”

(Filip Terčelj: Vozniki, str. 59)

“Sam se tudi spominjam, kako smo vsako leto na šagro angelov varuhov, prvo nedeljo v septembru, hodili s Čavna na Predmejo in preko Dola na Otlico. Pred cerkvijo so se zvrstili kramarji iz različnih krajev. Vipavci so prinesli breskve, grozdje in fige, česar so bili Gorjani zelo željni..... Drugi so razprodajali razne igrače: lesene konjičke na kolescih, lončene petelinčke, ki so imeli na repu piščalko, razne vozičke, kar je mikalo najmlajše. Večje dečke nas je zanimala nožička, tako zvana ‘popkalica’. Ta je imela rdeče ali modro pobarvano leseno, struženo nožnico, klina pa je bila dobro rezilo in je imela vtisnjeno podobo hudiča. S tako nožičko smo si izrezovali ornamentirane palice iz leske, spomladi napravljali piščalke in prdalice, iz mladega javorovega luba pa koške, v katere smo nabirali borovnice, kamnice in jagode. Popkalica nam je tudi služila na paši, kjer smo z njo rezali krompir in repo in to pekli ter pojedali kakor posebno slaščico. Dekleta in fantje pa so se največ gnetli okoli kramarja iz Škofje Loke, ki je prodajal medena srčka in kolačke, ki so imeli prilepljene lističe z najrazličnim ljubavnim besedilom. Težko se je bilo odločiti, kateri kolaček naj fant kupi dekletu, za katerim se je oziral, kakor, kateri srček naj daruje dekle fantu, za katerega se ji je vnelo srce.

Kako z majhnim smo bili vsi takrat zadovoljni!

Župnik Mežnarčič, ki je bil splošno priljubljen, je znal vse prepričati, koliko bogastvo je za vsakega človeka njegov angel varuh in kaka sreča je za vsakega, ki posluša njegov glas in mu sledi, da ga vodi po poti poštenja, dobrih del in ljubezni. Seveda, župnik ni pozabil priporočati mladini, da so poleg angela varuha tudi starši in vzgojitelji njih vodniki in tako vredni spoštovanja in ljubezni.

Pozneje sva z ženo več let zaporedoma vozila svoje otroke preko slokarskih gmajn, po stezi skozi luknjo na Otlico. Imeli smo vsak po svoje prijetne užitke naravnih lepote, spominov in tradicij.....

Ljudske navade so še vedno žive, le da imajo drugačno obliko. Malokdo še pešači preko gmajn, drč in skalovja.”...

(Hubert Močnik: Trnovska planota, str.54, 55)

DRUGA SVETOVNA VOJNA

lojze likar

V prejšnji številki našega Časopisa je Uroš Velikonja v obsežnem in zanimivem ter z viri utemeljenem prispevku predstavil Goro in Gorjane med I. svetovno vojno, v uvodniku pa je že napovedan tudi prispevek o II. svetovni vojni. Pred nekaj dnevi pa sta me poklicala člana uredništva Edo in Franc, mi povedala, da je druga številka časopisa v zadnji fazi priprave, izšla bo ob šagri in naj že končno napišem nekaj o naslednji vojni, virov in gradiva da imam itak več, kot ga je potrebno.

Pripravil sem koncept, začel s prvim pojavom partizanov na Gori in odhodom prve skupine Gorjanov v partizane, pobojem - zločinom pri Brigiti,...pa mi je v ušesu odzvenela **naslednja** vojna.

Povojne generacije imamo še vedno predstave iz šolskih klopi, da je druga svetovna vojna pri nas začela z napadom na Jugoslavijo 6. aprila 1941, da se upor začne 27. aprila 1941, kar je bila le slovenska verzija, uradna, jugoslovanska pa nam je določila 22. julij.

Začeti moram tam, kjer je Uroš končal. S koncem prve svetovne vojne.

Mlajši bralci, tisti, ki niste še predelali zgodovinskih poglavij o obdobju prve in druge svetovne vojne in njenem meddobju, boste izvedeli nekaj novega, starejši si samo nekoliko osvežimo spomin, malo pa vas je še tistih, ki ste to doživeli in preživeli.

Dejstvo, ki ga moramo imeti ves čas pred očmi, je, da je po končani prvi svetovni vojni in razpadu Avstroogrske Italija zasedla tisto ozemlje, ki ji je bilo s strani Antante obljubljeno z Londonskim tajnim sporazumom (s tem so jo privabili na stran Antante). 11. novembra 1920 je bil v Rapallu podpisan sporazum o mejah med Jugoslavijo (tedaj še Kraljevina SHS) in Italijo in januarja 1921 si Italija "za vse večne čase" priključi Primorsko (od slovenskega ozemlja), ki postane regija Julijska krajina - Venezia Giulia. Le-ta je bila razdeljena na province. Naše območje je bilo v pokrajini Goriški (provinci). Vasi Dol in Otlica sta bili že pod Avstrijo v deželi Goriški, zdaj pa se pridruži še Kovk, ki je bil poprej v postojnskem okraju in s tem v deželi Kranjski. Gora pristane po dolgem času v enotni politični regiji, njeni prebivalci pa italijanski državljani z vsemi dolžnostmi in pravicami. Zelo dobro vemo, da Italijani glede pravic, ki jih je imelo slovensko prebivalstvo, niso bili posebno širokogrudni.

In kdaj **naslednja** vojna?

Šele sedemnajst let je minilo od konca prve svetovne vojne, ko se Mussoliniju pokaže ugodna prilika, da si pridobi novo kolonijo, si s tem utrdi ugled med ostalimi kolonialnimi velesilami in si zgradi nov rimski imperij. Tako **2. oktobra 1935** napove vojno Abesiniji (Etiopiji) in jo že drugi dan napade. Italija in s tem naša Primorska **sta bili v vojni**. Že poprej je bila mobilizacija letnikov 1911, 1912, letnik 1913 so zadržali, so bili na rednem služenju vojske, kakor tudi letnik 1914. Mnogi Primorci so se mobilizaciji izognili s pobegom v Jugoslavijo, med njimi je bilo nekaj Gorjanov (Dite Krapež - Prstavski, Tonče Likar - Jagruski, Ivan Likar - Likerski in morebiti še kdo). V vojno v Abesinijo jih je šlo mnogo. Jože Bizjak - Tadolenji s Hriba mi jih je naštel kar nekaj: Janez Krapež - Starahišni, Lojze Černigoj - Žgonov, Jože Bizjak - Polajnk, Jožef Vidmar - Lohajnarški, Alojz Vidmar - Peterlinski, Viktor Polanc - Polancov, Alojz Škvarč - Antonovski, Franc Likar - Šmončev....(zanimiva bi bila ugotovitev, koliko je bilo vseh Gorjanov v tej vojni, zato prosim vse bralce, da mi posredujejo dodatne informacije, kot tudi ostale podatke, vezane na tematiko tega prispevka; se vnaprej zahvaljujem).

Jože Bizjak se je takole spominjal svoje kalvarije: *"Iz Gorice smo šli vsak v svoj regiment, nato pa v Neapelj in z ladjo v Eritrejo (ital.kolonija na meji z Etiopijo). Po prihodu v pristanišče Massawa, so nas naložili na vlak in smo se samo ponoči, zaradi vročine, vozili do Asmare. Od tam pa peš do abesinske meje. Redna vojska naprej v boje, zadaj pa delavci, ki so delali ceste, mostove itd. Bili so hudi boji, padlo je precej naših, še več pa onih, ubogih. Bila je taka vročina, da nismo mogli stati na tleh, nas je preveč peklo skozi škornje, smo se morali stalno gibati. Najhuje je bilo, ko smo prišli na hrib Debarek, smo se utaborili in vkopali (bili obkoljeni!?), hrano so nam morali pripeljati z letali. Tam je, okoli velike noči (25. 4. 1936), zbolel in umrl Franc Šmončev, tam je tudi pokopan."* Kako se je življenje kasneje poigralo z Jožetom in drugimi, pa v kasnejši, nekoliko obsežnejši študiji.

Še več Primorcev je padlo, Franc Likar - Šmončev pa je bil prvi iz goriške province, ki je *"položil življenje na oltar domovine"*. Iz propagandno-političnih razlogov so zato po njem poimenovali šolo na Otlici (sestra Frančiška pravi, da samo dobrodelne akcije za pomoč revnim - bo potrebno preveriti!). Kot zanimivost naj navedem, da je nekaj

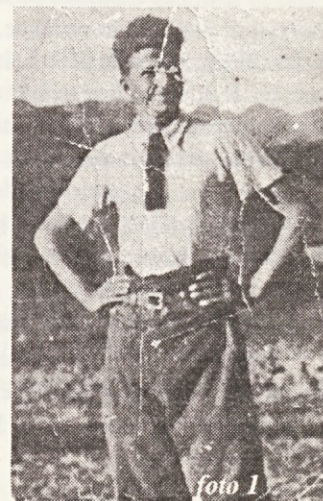

foto 1

let kasneje (29. 10. 1941), blizu Ljubljane, padel v boju proti Italijanom komandir moravške partizanske čete Ivan Bizjak, po rodu z Gore (ni pa nikoli živel na Gori), po katerem se je do nedavnega tudi imenovala šola na Otlici.

Leta 1936 je začela državljanska vojna v Španiji. Pomoč generalu Francu je z okoli 80.000 vojaki nudila tudi Italija. Ni mi poznano, da bi v teh vojaških operacijah sodeloval kateri od vojaških obveznikov z Gore, kot tudi ne na republikanski strani (španski borci op.p.).

Italija se je vedno bolj približevala Nemčiji, 6. novembra 1937 je pristopila k Trojnemu paktu in po nemškem vzoru priključitve Avstrije, je tudi sama zasedla Albanijo in si jo čez deset dni priključila. V teh enotah so sodelovali tudi Gorjani. 22.5.1939 je vzpostavljena os Rim - Berlin, za skupno vodenje vojne in že 1.9.1939 Nemčija napade Poljsko, kar je **splošno sprejeti datum za začetek II. sv. vojne**. Vojna se bliskovito širi. Po nemškem prodoru čez Benelux v Francijo v maju 1940 tudi

Italija 10. junija 1940 napove vojno Angliji in Franciji. Francijo tudi napade. V teh vojaških operacijah je, poleg drugih, sodeloval tudi Lenart Likar - Šmončev: *"Leta 1939 sem šel v vojsko v Spoleto (prov. Perugia) k planinskim lovcom. Spomladi 1940 so nas usmerili v dolino Aoste in nato v Francijo, strahovito nas je zeblo. Na našo srečo je bil že 25. junija 1940 podpisan mir s Francijo in vrnili smo se v Torino."*

Italija je 28. oktobra 1940 izvedla neuspešen napad iz Albanije na Grčijo, v severni Afriki pri Tobruku pa je 24.1.1941 kapitulirala njena vojska. To je dodobra omajalo njen ugled, posredovati so morali Nemci (Rommel se izkrca v Libiji). Večina italijanskih vojakov je prišlo v angleško ujetništvo. To je med drugimi doživljal tudi Viktor Krapež - Ojstriški: *"22. maja 1938 sem šel k vojakom, najprej v Faro pri Gradiški (9 mesecev), nato v bližino Rima prav v tistem času, ko je umrl papež Pij II., nato v Perugia, od tam pa v Brindisi in v Libijo smo z ladjami prispeli 14.9.1939. Oblečeni smo bili zimsko, dol pa taka vročina. Po enomesečnem dopustu so me vrnili v Afriko. Po nemškem zavzetju Francije, razpade tudi njihova kolonija Tunis. Pospeseno smo šli skozi puščavo proti Tunisu, proti Angležem. Utrdili smo se v lepi, obzidani vasici Darni, to je bila oaza s pitno vodo. Po zavzetju Tobruka pridejo proti nam Angleži, tri tedne smo se borili z njihovo indijsko enoto, smo jih tudi dosti zajeli, niso bili slabi fantje. Nato pa pridejo Avstralci in bil je konec, 2.2.1941 nas zajamejo in bil sem po raznih taboriščih, največ v Južni Afriki, do konca vojne. Domov sem se vrnil šele 1947. V Južni Afriki so bili z mano še: Janko Polanc - Barbn s Predmeje, Zdravko Bizjak - Tadolenji s Hriba, Albin Furlan - Lenčen zet."*

Zanimivo postane ob napadu na Jugoslavijo 6. aprila 1941. Dve desetletji poprej je bila fronta v neposredni bližini ob Soči na zahodu, zdaj je na vzhodu, na meji, ki so jo naši ljudje zelo dobro poznali. Vojaki, ki so redno služili vojaški rok, so s svojimi enotami prekoračili mejo in zasedli "sovražna" ozemlja. Lenart Likar - Šmončev je hodil skozi domače kraje: *"Iz Torina smo se z vlakom pripeljali do Ajdovščine, lepo je bilo videti Goro po dolgem času. Nato smo jo mahnili čez Vrhpolje na Col in v Kanji Dol, k Trčku na Vodice, pa ponovno čez Col in Podnanos v Postojno (na veliko noč 1941), nato čez mejo v Cerknico in na Dolenjsko ter v Delnice. Jugoslovanske vojske nismo srečali. 24. aprila pa že pride ukaz, da vse Slovence iz teh enot umaknejo. Naložili so nas na vlak in nas čez Reko in Trst odpeljali v matično kasarno v Torino, od tam pa v avgustu na Sicilijo (brez orožja)."*

Podobno usodo je doživljal Ivan Bizjak - Bratinov. Da se je do danes tako malo vedelo o teh vojakihi, ki so "napadli" Jugoslavijo, je povsem razumljivo. Mnogo od teh je kasneje prišlo s partizanskimi enotami v te nekoč "napadene" kraje in skrajno nevarno bi bilo razlagati, da so bili nekoč okupatorji, še bolj nečastno pa bi se bilo po končani vojni hvaliti o teh pohodih.

foto 2

Preostale vojaške obveznike od letnikov 1901-1920 (letniki 21 in 22 so že bili v vojski) so Italijani ob napadu na Jugoslavijo vpoklicali na redne enomesečne vojaške vaje, saj več ni bilo potrebno, ker je jugoslovanska vojska že prej kapitulirala.

Iz zgornjega prispevka vidimo, da je bila Primorska in s tem Gora že mnoga prej v vojni, kot preostali del slovenskega ozemlja, ki je bil v Jugoslaviji. O tem je bilo do zdaj malo znanega in še manj zapisanega. Doma so ostali starejši in matere ter žene, ponavadi s kopico otrok, ki jih je bilo potrebno preživeti. Življenje je moralo iti dalje. Za ta, civilni del prebivalstva so šele prihajali najhujši časi. O tem pa v eni od prihodnjih nadaljevanj. Tokrat objavljamo eno redkih starejših fotografij, ki prikazuje ljudi na posnetku ob delu. Ponavadi se je slikalo le za druge "pomembnejše" in svečane trenutke (birma, poroka, štelenga....)

foto 3

Foto 3: Škopanje slame v Jagruši, Predmeja, poleti 1941, od leve: oče Zuta - Ivan Likar – Jagruski, Rezka Likar – Jagruska, Marica Čibej – Podleševska, Miranda Marušič – Jagruska, Angela Likar – Jagruska, nevesta Fanica Likar, Bernarda Likar – Jagruska (last Angele Bizjak - Jagruske, živi v Ajdovščini).

Foto 1: Franc Likar - Šmončev, rojen 7. 7. 1913 na Otlici, umrl 25. 4. 1936 v Abesiniji (last Jožefa Krapeža - Zg. Pristava)

Foto 2: Štelenga l. 1941, nič kaj veselih obrazov, saj so vedeli, da bodo kmalu na fronti; zadaj od leve: Angel Vidmar - Bajtarski (ni bil takrat na štelengi, spremljal je brata), Boris Žigon – Podobrekovski, Angel Vidmar – Zavrhovski, Anton – Bajtarski; spodaj od leve Jožef Likar - Šmončev (ni bil na štelengi, spremljal je brata; zapis o njegovi tragični usodi sledi), Alojz Žigon - Krstinin, godec, Zdravko Likar – Šmončev (last Francke Žigon - Podobrekovski).

ŠE O: FOTOGRAFIJA - NEMA PRIČA

V zadnji številki Časopisa jo je tiskarski škrt zagodel na str. 8, ob zg. fotografiji pri letnici 1934 je obrnil zadnji dve številki, pravilno je 1943. Predlagam, da "nema priča" čim bolj "oživi", zato prosim vas, bralce, da daste čim več podatkov o ljudeh in krajih na fotografiji, da ta ni samo za okras. Na ta način bomo z vašo pomočjo prišli do čim popolnejših in natančnih podatkov.

Sam poskušam že tokrat "priklicati" v naš spomin večino mobiliziranih na zgornji fotografiji na str. 8. Na zadnji strani je z okorno roko, mnogo bolj vajeno držati plug, kramp ali sekiro, zapisan kraj in čas nastanka fotografije. Na sliki so (glej prejšnjo št. časopisa, str. 8. zgoraj, fotografija last Jelke Bolčina – Likar - Ojstriške)

Od leve, zgoraj: Ernest Pergar - Ernestov, Jože Černigoj - Tunčkov, Ivan Likar - Oblevrški, Franc Blaško - Cilkn, verjetno Mladenčev od Slokarjev?, Jožef Krapež - Zg. Pristava, Lojze Černigoj - Ta nova hiša, Ignac Pelhan - Urbanov
Spodaj: Karlo Bolčina - Žandarinski, Jože Krapež - Petrgavski, nepoznan, Leopold Bolčina - Kekeran, Janez Vidmar - Gozdnik

Zahvaljujem se vsem, ki ste mi pomagali s slikami, podatki, izjavami in zapisi, mi tako ali drugače svetovali, žal so mnogi že pokojni; preveč vas je, da bi se tokrat vsem posamično zahvaljeval.

Hvaležen bom za vsako novo informacijo, dobronamerno kritiko, nov vir, nasvet, listino, fotografijo....Za naslednjo številko pripravljam zapis o obdobju 1941-1945 na Gori. Do zdaj mi je uspelo dobiti le dve fotografiji Gorjanov v partizanih, vem, da slik ni mnogo, pa vendar...

Naslov: Lojze Likar, Bevkova 3, Ajdovščina, tel. 065 62 009 ali

Srednja šola Veno Pilon, Ulica 5. maja 12, Ajdovščina, tel. 63 212

SPOMINI NA DRUGO VOJSKO IN PRIČEVANJA...

“Vojna je nepregleden kaos. Vsak udeleženelec vidi dogodke drugače. Ustvari se taka ali drugačna legenda. Očividci imajo najmanj vpliva na to.” (Vitomil Zupan, *Menuet za kitaro*, str. 334)

“Vendar: V vsakem pričevanju so posejana zrna resnice...” (Franc Černigoj)

Zločin pri Brigitnih (pri Brigiti, pri Rotiji)

V noči med 24. in 25. februarjem 1943 se je na takratni Dol-Otlici, na današnji Predmeji, pri Brigitnih, zgodil eden najhujših zločinov med drugo vojsko na Primorskem - in verjetno tudi v Sloveniji. Zagrešili so ga italijanski vojaki. Pomislimo na ta strašni dogodek, ko poslušamo o fojbah, kamor da so partizani zmetali Italijane po koncu vojske... Objavljamo nekaj zapisov in pričevanj o njem...

I. Zločin pri Brigitnih na Dol-Otlici

V začetku februarja 1943 sta prvi dve večji skupini mož in fantov z Dola in Otlice odšli v partizane. Med njimi je bil tudi Slavko Bizjak - Brigitin, rojen 1913. leta. Doma je pustil očeta Štefana, mater Brigito, ženo Ivanko - nosečo osem mesecev, otroka Branka - starega dve leti, in brata Milka, rojenega 1921. leta, ki je bil invalid in nesposoben za vojsko. Slavkova domačija je bila le kakih 200 metrov oddaljena od vojaške postojanke na Dolu. Zato so bili Italijani zelo presenečeni in besni. Bili so osramočeni, da jim fantje in moške izpred nosa odhajajo v partizane, in so čakali na priložnost za obračun. (Na Dolu je bila še ena vojaška postojanka, na Otlici pa karabinjerska kasarna, vojaška postojanka pa na Oblevrhu.)

Ljudje so bili prestrašeni. Čakali so, kaj se bo zgodilo...

Italijani so najprej mlade moške in fante odgnali v Italijo v razne ‘batalione speciale’, razglašen pa je bil tudi ‘copri fuoco’ - stroga zatamnitev luči po hišah...

Tisto noč je bil mali Branko bolan. Imel je oslovski kašelj. Mama Ivanka ga ni mogla potolažiti, zato je, ne da bi se spomnila na prepoved, morda prižgala malo petrolejke, da bi se otrok umiril.

Tedaj pa so vojaki iz bližnje postojanke obkolili hišo in pričeli vanjo brezumno streljati. Sosedje so vztrepetali in v strahu čakali, kaj se bo zgodilo...

Slavkov brat Milko je hotel skočiti skozi okno, a ga je prav na oknu zadelo in je tam ranjen obvisel. Nato so vojaki vdrli v hišo in pričeli družino mučiti in streljati. Kaj natanko se je noter dogajalo, nihče ne ve. Sosedje so slišali krike mučenih...

Nekaj je kasneje povedal italijanski vojak Angelo Sebari, ki je menda pogosto zahajal k Brigitnim pohajati in pestovati malega Branka. Presunjen je bil nad grozotami in ni mogel molčati. Povedal je, da je Branka sam odnesel iz hiše, da bi ga rešil. Poveljnik postojanke, tenente Enzo Capaccioli, pa mu je ukazal, naj ga odnese nazaj v hišo. Otrok je jokal, zato ga je tenente hladnokrvno ustrelil. Mama Ivanka je otroka pobrala, stisnila k sebi, a pomagati mu ni več mogla. Podivjani poveljnik je še Ivanko ustrelil v trebuh. Ostanke še nerojenega otroka so kasneje dobili izven materinega telesa, zato so sklepali, da so Ivanki z bajonetom razparali trebuh. Ko je mati Brigita vse to videla, se je, krvava od mučenja, dvignila s tal, se pognala v komandanta in mu z rokami razpraskala obraz. Za kazen ji je dal odsekati obe roki v zapestju.

Ranjenega Milka so do jutra mučili, potem pa ustrelili v hrbet. Truplo so zvlekli proč od hiše in mu na hrbet privezali vrečo moke. Tam so ga stražili cel dan. Sosedom so pripovedovali, da so ga ustrelili na begu, ko je nesel moko partizanom - banditom. V resnici pa so moko našli v kuhinji, kjer jo je prejšnji dan pustila Ivanka, ko jo je prinesla iz trgovine. Vreča je bila nepoškodovana, hrbet pa je bil prestreljen. Italijani so naslednji dan truplo zmagoslavno, kot trofejo, odpeljali kazat v Ajdovščino in naprej do Gorice. Kazali so ga kot ‘bandita’ in se junačili. Milko je pokopan v Gorici, v skupni grobnici slovenskih partizanov. Na plošči je vklesano samo ime, v pokopališki knjigi pa je vpisan z vsemi podatki in pristavkom - ‘Ribello’.

Vse imetje Brigitnih so Italijani oropali in živino odgnali. V hišo so znesli skladovnico razžaganih in scepjenih drv, in jo zažgali. Pogorela je do tal, v njej pa so pogorela tudi trupla mučenih in pobitih članov družine. Ostale so samo zoglenele kosti.

Iza Bizjak, Slavkova sestra, ki je stanovala v bližnji hiši, je zaman skušala zvedeti, kaj se je zgodilo z njenimi. Šla je k fašističnemu sekretarju in učitelju na Dolu Petru Gallu v šolo. Povedal ji je samo to, da so vsi ‘ribelli’ ubiti. Sosea

Likarja, peka, je prosila, naj ji od komande izposluje dovoljenje, da sme posmrtno ostanke pokopati. To je tudi storil in ji dal zaboj od testenin, v katerega je pobrala del tega, kar je od mučenih ostalo. Pomagala ji je sosedka. V spremstvu karabinerjev je zaboj odpeljala na pokopališče na Otlici. Nihče ni smel za pogrebom, njej pa so prepovedali jokati. Cerkvenega obreda niso dovolili.

Partizan Slavko ni vedel za zločin. Iz obnašanja sotovarišev pa je slutil, da je nekaj narobe. Domov mu niso dovolili, zato je šel brez dovoljenja. Ustavil se je na obronku nad vasjo in od tam zagledal pogorišče svoje domačije. Prav takrat sta prišli mimo vaščanki Marija Bratina in Frančiška Bizjak. Poslal ju je po Marico Čibej - Obrežnško, ki ga je skušala potolažiti. Tako dolgo mu je prigovarjala, da ji je obljubil, da se bo vrnil v četo. Ko pa je ostal sam, ga je zlomilo. Vzel je listek in nanj napisal: ZAKAJ STE TO STORILI! in si vzel življenje.

Truplo in listek so našli čez dober mesec.

Sestra Iza je hotela Slavkota pokopati v grob k ostankom njegovih najbližjih. Pa ji niso dovolili. Na vojaških komandah v Ajdovščini in Vipavi ni nič dosegla. Potem se je napotila na škofijski urad v Gorico, kjer so ji dali dovoljenje za pokop.

Tako ležijo v skupnem grobu vsi člani Brigite družine...

Leopold Bolčina - Zahribarski z Otlice

Opomba: Gornji zapis je nastal 1996. leta. Objavljen je bil že v Primorskih novicah in v Slovenscu. V časopisu Gora ga objavljamo skorajda nespremenjenega.

II. ...Ponoči smo poslušali pri Brgiti streljanje in zdelo se nam je, da slišimo tudi kričanje. Strah me je bilo in sem se stiskal pod odejo in se tresel.

Drugi dan, tako zimsko vreme je bilo, je bilo na Hribi vse na nogah. Izo Brgitno, ki je živela pri Lohajnarji, sta dva vojaka držala, ona pa je jokala in se jima trgala iz rok. Hotela je k pogorišču, iz katerega se je še kadilo in grozno smrdelo po zažganem mesu in pogorišču. Samo peka, Pavleta Likarja, ki je imel na Hribi pekarno, so kot tolmača pustili k požgani hiši.

Že po naravi sem radoveden in sem se, mulo, zmuznil med vojaki in sem tiste ljudi videl. Niso bili še celi zgorjeni, so še drva nosili nanje... Joj, kako me je bilo puóle strah, ponoči! Zmerom sem jih imel pred očmi...

Nevesta Ivančka, od Žontače z Griča je bila doma, Slavkotova žena, je bila noseča...

Branko, njen sin, je bil star dve leti...

Mati je bila Brigita, oče pa Štefan...

Sin Milko je bil invalid, čotast. Njemu so naprtili krivdo, češ, da so ga dobili z nahrbtnikom, ko je nesel hrano partizanom. Res je imel nahrbtnik na hrbtu, ko je za hišo ležal ustreljen. A ko so mu ga sneli, je bil nahrbtnik cel, hrbet pa je imel prestreljen. Že ko je bil mrtev, so mu ga oprtali...

Hči Iza je živela z možem, Sivškim Lojzetom, pri Lohajnarji, sin Štefan pa je bil tisti čas v Afriki, v italijanski vojski. Slavko pa je bil v partizanih in zaradi tega so Italijani vse to naredili. Ko je zvedel, se je gor nad Štalarsko hišo, gor proti Martinavim lazam, v Krneh, ustrelil. Videl sem ga, ko so ga šli iskat. Franca Pitatuška ga je dobila, ko je brala golovice. Pod kamnom zraven njega so našli listek od cigaretné škatlice Comune. NISEM MOGEL DRUGAČE!, da je pisalo na njem...

En italijanski vojak, da je rekel: "Če ostanem živ, bom vse povedal, kako je bilo."

To je bilo februarja 1943... Snega ni bilo. Smrdelo pa je tako, da se ne da povedat...

(Angel Čibej - Blažeski s Predmeje, zapisal Franc Černigoj)

III. ...Ja, pri nas je bil, v partizanih, Slavko Brgitn. Z nami je šel noter (v partizane, op. zapisovalca). V Črnem Vrhu smo bili tistbuót, ko so mu požgali in vse pobili... V eni baraki smo spali. Zima je še bila.

Jaz in rank Díte Šelu sva bila v patroli, sma šli v Zadlog. In tam so nam povedali, da so, *taku j'n taku*, na Dolu, na Dopolavore, ubili peka in njegovo družino in vse požgali. 'Najbrž ne bo res,' sva se menila z Ditetom, 'so požgali najbrž to j'n to, pri Slavkotu.'

Smo prišli iz patrole v barako - in tam, saj, veš, všvšvšvš, smo se potihó menili med sabo, da Slavko ni slišal. In je zaslutil... "Je kaj novega?" je tel vedet. - "Ma neč tacga né," sem mu rekel. - "Vi mi nekaj skrivate..." ni odnehal. - "Kaj čmo ti skrivat, Slavko... Nič novega ni..."

Ma ni verjel...

Od ónde smo šli na Krekovše in je mene prosil, naj grem z njim *damó*. Snega *ku hudiče*... "Kam boš hodil v takem," sem mu rekel, "če greva, ne bova več dobila čete, midva..." No, in *puóle* mi je rekel tako: "Če ne greš z mano, grem sam."

Tako ti povem: Če bom videl kamin na domači hiši pokonci, bom prišel nazaj, in če ne, me ne bo." In je šel, *prmejdjuš*... Ne vem, koliko dni da je bil *tór zad* za hišo sam, *nuótr niki* v enih školéh. Obrežnške punce so mu nosile tobak in za jest. So ga prosile, da ne se strélet, sam sebe. Jaz se ne bi, *nje, prmejdjuš*, bi prej *k'snga družga*! On pa je šel in se ustrelil, sam sebe...

Za ženo je imel sestro od Žontače, z Griče. Ivanko, sestro Marije Bošnarjeve... Je bila noseča. Da so jo prerezali... Materi da so posekali roke... (*Alojz Blaško - Firarju s Predmeje, zapisal Franc Černigoj*)

IV. ...Takrat sem delal v gozdu. Ko sem šel domov, so mi prišli že Podklanc povedat, da so požgali pri Rotiji in pobili vse ljudi.

Iz te hiše je bil sin Slavko pri partizanih. Italijani so na nek način zvedeli, da hodi ponoči na obisk domov. Zato so vso tisto strahoto tudi naredili...

Govorilo se je, da se je mati vrgla na oficirja in je vsega opraskala. Bratu Slavkotovemu da so deli *rucok* na rame, *ančič* da nese partizanom, in ga ubili. Ne vem, kako je bilo, ko so jih pobili, ker zraven ni bil nobeden... (*Franc Černigoj, st., s Predmeje, zapisal Franc Černigoj, ml.*)

V. (*mh*) "...Eden najhujših zločinov se je zgodil pri Brigiti. V spomin na ta dan praznujejo Premejčani svoj krajevni praznik.

Letošnjega bodo praznovali jutri, v dvorani združnega doma, ki so ga prvega v Sloveniji zgradili po vojni s prostovoljnim delom. Ob 18. uri se bodo zbrali krajani, njihovi gosti in predstavniki naše armade, s katerimi domačini zelo dobro sodelujejo. Mladina bo pripravila recital, slavnostni govor bo imel predstavnik občinskih DPO, za razvedrilo in zabavo bo poskrbel ansambel SMB." (*Iz enih starih Primorskih novic brez datuma...*)

(Zločin PRI BRIGITI sta literarno obdelala pisatelj Danilo Lokar - v noveli *Za frontami*, in dramatik Tone Partljič v dramskem besedilu *Rdeče in sinje med drevjem*.)

"... Istega dne ponoči je prišla iz doline na Goro hči pokojnega Volčine. Zrušila se je na cesti pod gostilno, ko je uzrla pogorišče. Carlo je pomagal nositi nekaj čebrov vode, da so pogasili tleče ogorke. Ščemeč dim je ležal na Golcu.

Z železnimi grabljami, žežljem in lopatami sta odnašala kupe oglja in pepela. Daleč proti jutru sta prišla do dna. Zbrala sta ogorele, črne kosti in jih nanašala v dva prazna zaboja od testenin, ki sta si jih sposodila v gostilnici. Ob prvem zoru ledenega, oblačnega in meglenega jutra je prišel župnik.

"Kaj te ni bilo groza pred takim opraviлом?" je vprašal obzirno.

Ivana, hči, je odkimala.

"Kaj bi me bilo groza, saj so ostanki moje uboge mame in očeta, neveste in njenih nesrečnih otrok. Da bi me bilo groza?"

Krenili so proti pokopališču. Carlo je nosil zaboj na rokah, pestoval ga kakor otroka, pozibaval z njim zdaj sem, zdaj tja, Ivana pa ga je nosila na glavi kakor jerbas. Ker se je opotekala, jo je prijel župnik pod pazduho. In da jo je spodbodel, je jel moliti latinske besede glasneje, s pojočim prizvokom. A opotekala se je dalje kot pijana in se morala ustaviti ter počivati. Nato se je krčevito oprijela župnikovega ramena..." (*Danilo Lokar: Za frontami, odlomek iz novele*)

msgr. FRANC KRAPEŽ

Franc Krapež je svoje življenje pastirčka na Gori zamenjal za življenje dušnega pastirja na Krasu. Kar 54 let je že med Kraševci, med katerimi je nedvomno zapustil močno sled. Pri 78-ih letih je še vedno vsestransko dejaven, pogovor s človekom široke razgledanosti in bogatih izkušenj, ki ga povrh odlikuje tudi hudomušnost, pa je bil nadvse zanimiv in seveda ustrezno dolg. Objavljamo le del pogovora, ki ga je vodil Bojan Bizjak, za objavo pa pripravil Edo Pelicon.

Kako ste se vživeli na Krasu?

Kamen je na Gori in na Krasu. Tukaj je nekaj več rodovitne zemlje, tudi trta uspeva. Kraševci so dobri ljudje, privadil sem se jih, oni pa mene in že dolgo kar dobro shajamo skupaj.

Medtem ko smo srknili vaš odličen teran, se mi je porodilo vprašanje, če sem sploh kdaj videl koga maševati s črnim oziroma rdečim vinom...

Črno vino je ravno tako dovoljeno, vendar je manj praktično, saj se prtički umažejo in je potem vinske madeže videti že na daleč. Zato uporabljam belo vino, nekajkrat pa ga ni bilo pri roki in sem normalno maševal s teranom.

Kako bi na kratko opisali svojo življensko pot?

Rodil sem se pri Smodinih leta 1920 in pasel živino in počel pač tisto kot vsi otroci. Imam prijetne spomine na otroštvo, ni bilo več vojne in take lakote tudi ne. Med igrami mi je ostalo najbolj v spominu udarjanje svinje, nekaj podobnega golfu (golfa torej niso poznali samo Angleži, ha). Včasih so nam krave med tem kam zbežljale, pa smo se že znašli. Kar priden sem bil v šoli in zato je učitelj staršem priporočil goriško alojzijevišče, kamor sem z dvanajstimi zares odšel. V Gorici sem več ali manj preživel mladost, dvanajst let sem bil tam. Včasih je bilo težko, tudi šolnina je bila draga, menda je polovico primaknil stric. Poleg tega je bil na vzponu fašizem in so nas Slovence začeli gledati postrani, pa čeprav smo nasprotno pisali v italijanščini celo bolje kot Italijani. Sam sem dobival vedno dobre ocene za svoje spise. Posebnega literarnega glasila nismo imeli, smo pa ustanovili Metlo, ki naj bi iz slovenskega jezika pometla tujke, oziroma italijanizme. Bili smo skoraj v ilegali, delovali smo v trojkah, ki so bile dežurne po en dan in opozarjale na napake pri govoru, kaznovani pa so morali v skupno blagajno prispevati nekaj čintežmov. Vendar so nas odkrili, pri meni pa še blok z zapiski in nekej pesmi. Zahtevali so našo izključitev in jo tudi dosegli, celo ponavdi dobrodušni škof nas je ostro pokaral. Tako sem moral spakirati in odšel na Goro. Na srečo so slovenski politiki v Gorici vendarle premogli še toliko moči in pritisnili na škofa, da nas je sprejel nazaj. Moral pa sem narediti izpite za letnik, čeprav nisem bil od božičnih počitnic pri pouku in sploh nisem imel ne zapiskov ne knjig. Pa sem vseeno naredil letnik in vse se je uredilo. Potem so zamenjali ravnatelja, kar mi je prišlo prav, saj mi je potem dejal, da se je že tedaj zavzel zame in da so mu bile moje pesmi všeč. In tudi ko smo potem imeli razne akademije na bogoslovju, sem prebiral pesmi v latinščini. Latinščino sem kar dobro obvladal in mi je pomagala do logičnega razmišljanja in pri učenju drugih jezikov. Bral sem tudi pesmi Horaca in Ovida v izvorniku, težke pesmi so to. Grščino sem zdaj že precej pozabil, ker je nisem uporabljal, latinščina pa mi je ostala, saj smo maševali v tem jeziku do koncila, ko so prišle spremembe. Spremembe, kar se jezika tiče in maševanja, obrnjenega proti vernikom. V bistvu pa se ne more nič spremeniti, glede verskih resnic, zapovedi in zakramentov, kako se to razlaga, pa lahko pride do razlik, ali se vse to jemlje striktno ali malo bolj na široko.

Kdaj je v vas dozorela odločitev, da boste postali duhovnik?

Človek niti ne ve točno, kdaj se odloči, to je daljši psihološki proces, dozorevanje. Šola sama nas ni toliko usmerjala, nekateri prestrogi profesorji-duhovniki so mogoče delovali celo odbijajoče. Imeli pa smo spirituale, duhovne vzgojitelje, najbolj znan je bil Cigoj, pa Močnik, ki sta mi dala podlago za odločitev.

Na bogoslovju ste študirali med drugo svetovno vojno...

Italija je imela z Vatikanom sklenjen konkordat, po katerem so bili duhovniki oproščeni vojaščine, bogoslovci pa samo začasno. V vojsko bi odšli ob splošni mobilizaciji kot bolničarji, zato smo morali opraviti zelo zahtevne tečaje, še danes mi je marsikaj ostalo v spominu. V vojski torej nisem bil, sem bil pa na orožnih vajah 1951. leta že v Jugoslaviji. Ne bom pozabil, s kakšno žlobudro so nas hranili.

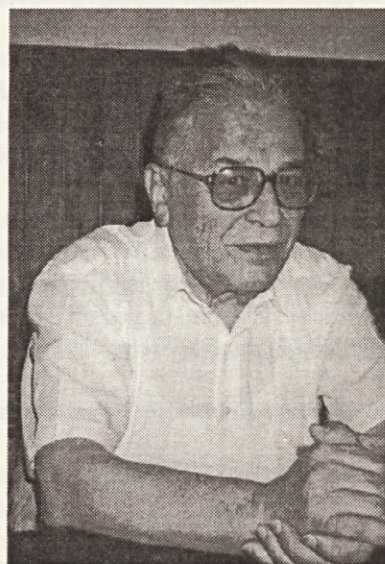

foto: E. Pelicon

Kdaj ste bili potem posvečeni?

Leta 1944 sem končal bogoslužje in bil posvečen, za sv. Rešnje telo, 8. junija pa sem imel novo mašo na Otlici. Med vojno je bilo, še hudo nevarno. Običaj je, da ob novi maši pridiga starejši župnik, domačin, in zato sem prosil Antona Krapeža, ki je služboval v Batujah. Vendar se je takrat bal priti na Goro, tedanji otliški župnik, Bine so mu vsi pravili, pa ni bil preveč vnet za pridigo, zato se je okorajžil župnik iz Bukovice, Stanko Premrl, doma iz Vipave. Čeprav smo bili že junija, je bilo vreme strašno slabo, burja z dežjem, tako da smo morali počakati, da se je nekoliko uneslo in da smo lahko potem šli v sprevedu od doma do cerkve. Sam obred je potekal lepo, tudi dosti ljudi se je nabralo. Vreme se je potem izboljšalo, tudi po vojaški plati je bilo mirno, še celo partizanski komandir je prišel na večerjo. So prinesli eno stegno, vsaj mesa je bilo zadosti

Goriški škof mi je hitro dodelil župnijo in že na sv. Jakoba (25. julija) sem začel v Velikem Dolu in v Gabrovici. Po vojni smo potem začeli z misijoni in sem sodeloval v skupini duhovnikov, ki smo opravili najmanj 50 misijonov, ne samo na Primorskem, tudi na Gorenjskem in v Ljubljani. Ta čas so me doma nadomeščali redovniki. Po letu 1960 sem začel pisati osnutke za pridige, za vse nedelje in praznike, se pravi več kot 60 primerov. To so osnutki na enem listu, s temami iz sv. pisma in evangelija ter z idejami, kako potem pridigo nadgraditi, skratka, nekakšen priročnik za župnike. *Vendar pa slovite ravno po tem, da pridigate brez 'listka' in da so vaše pridige sočne in zanimive?*

Ja, rad pridigam in še danes na pamet.

Glede na vse zasluge ste bili imenovani za monsignorja, in to sorazmeroma mladi.

Celih dvajset let sem bil tudi svetovalec pri škofu Jenku, leta 1971 pa sem postal dekan. Se jim je že zdelo, da sem veliko naredil. Monsignor je častni naziv, vendar ne dam veliko nanj, tudi rdečega pasu in gumbov, ki mi glede na naziv pripadajo, ne nosim, še več, sploh jih nimam.

Sem pa tudi veliko zidal, ne sam, pač pa sem vodil popravila in gradnje številnih cerkev in drugih objektov. Tako smo obnovili cerkev na Gorjanskem, kjer je veliko pomagal tudi znameniti slikar Tone Kralj (slike, lestenci, križev pot), ki je bil en kos arhitekta, tudi zase, da so prišle potem njegove slike bolj do izraza. Rabili smo ogromno lesa, nabavil sem ga seveda iz državnega podjetja in ko se je razvedelo, da je namenjeno cerkvi, so trgovca za štirinajst dni celo zaprli, sam pa sem moral kar nekajkrat k sodniku za prekrške. Velik zalogaj je bilo tudi to župnišče, ki sem ga gradil še iz Velikega Dola, ko sem bil že dekan, vendar v Komnu nisem imel kje živeti. Komen je bil namreč med vojno povsem požgan, s cerkvijo vred. Komenska cerkev pa je velika, precej večja kot štorska. Če bi se dalo, bi jo zamenjali. Kraševci so sicer verni ljudje, toda ne preveč 'cerkveni', in le redko se zgodi, da je cerkev povsem polna.

Nazadnje smo obnovili še božjepotno cerkev nedaleč od Komna, veliko, morda celo večjo kot je v Šturjah ali Ajdovščini, skoraj 10 milijonov je veljala prenova, poltretji milijon pa je 'zrihtal' na Hitu Danilo Kovačič, ki je doma tu blizu, iz Tomačevice. Tako smo uredili še fasade in zvonik in je cerkev sedaj povsem obnovljena, je pa pomembna tudi zato, ker jo je poslikal priznani italijanski slikar, katerega poznano delo je tudi v ljubljanski stolnici in teološki knjižnici.

Skratka, postal sem tudi en kos gradbenika, sodeloval še pri obnovi cerkve v Svetem, pa še najbrž kje.

Imate tudi bogato knjižnico.

Ja, dolga leta sem znašal knjige od vsepovsod na kup, zdaj sem nekoliko popustil, ker so postale predrage. Nekatere slovenske klasike imam v celoti, dragocena je tudi zbirka Dom in svet, seveda imam tudi starejše izdaje svetega pisma in druge cerkvene tiske, pa tudi nekaj novejših zbirk. Žal ljudje vse mnaj berejo, po celem svetu, ne samo pri nas, to pa je slabo, saj je televizija slab, celo zelo kvaren nadomestek za knjigo.

Bili ste mentor tudi številnim mladim duhovnikom?

Devet kaplanov sem imel. Prvi je bil Likar z Gore, sedanji, Černigoj pa je iz Ajdovščine, tudi po rodu z Gore. Kaplan ima tri župnije, jaz dve, čeprav me noge ne ubogajo, se pravi da imam lahko po dve maši, tudi tri v enem dnevu.

Se oglasite še kdaj na Gori?

Letos sem bil že dvakrat, ob sv. Jožefu in ob bratovem rojstnem dnevu, seveda pa sem imel na Otlici pred štirimi leti zlato mašo.

foto: E. Pelicon

BOJAN BIZJAK – ZAKALSKI

edo pelicon

Zanimiva osebnost je Bojan Bizjak, že na daleč svojevrstna in prepoznavna, od blizu pa je poslušanja vreden (so)govorec, saj kar vrejo iz njega šale, besedne igre, anekdote, tudi filozofska modrovanja in življenjske resnice, pa naj govori v narečju ali strogi slovenščini. Zna biti celo resen, čeprav ga v glavnem zaznamuje šaljiv, morda ciničen pristop. Na tak način je tudi začel pripoved o svoji življenjski poti.

foto: E. Pelicon

Rodil sem se 1959. leta Zakalom. Rad sem letal naokrog, se skrival. Moral sem v šolo, še na Predmejo, kjer so ugotovili, da nisem za tam, in so me poslali v Zavod za slabovidno mladino. V Ljubljani so me v sedmem razredu imeli čez glavo in sklenili, da sem primeren za višji nivo. Tako sem se znašel na Otlici, kjer sem pokazal veliko nagnjenost do tradicionalnih gorskih veščin, kot so sankanje, smučanje in premetavanje po zametih. Učiteljstvo je sklenilo, da bi bilo dobro, če bi to utrjeval še eno leto. Končno sem prišel do osmega razreda, osvajal nova znanja (kajenje, pitje). Kuharici Linčki sem recimo smuknil rum, ki ga je imela za v čaj, in spoznal, da je bil pouk kemije potem zanimiv kot še nikoli. Ker je Zakalom velika kmetija, je bilo nujno, da grem na kmetijsko šolo v Maribor. V domu niso imeli posluha za moje umetniško delovanje (dva lijaka sem razdelil na več delov), tako sem potem postal podnajemnik. Začuda nisem nobenkrat ponavljal in nato vpisal agronomijo v Ljubljani. Najprej sem študiral sadjarstvo in vinogradništvo, ker pa trta na Gori ne uspeva, sem predsedal na živinorejo. Toda ker tudi po nekaj letih nisem ugotovil, zakaj krava ne more misliti, oziroma, da ne bom mogel filozofirati s svojimi živalmi, sem šel filozofirat z ljudmi na filozofsko fakulteto. Ker nisem imel štipendije, sem delal najrazličnejša opravila, največ časa kot telefonist. Skoraj deset let sem tako blodil po Ljubljani, malo delal in malo študiral, toda nikoli diplomiral. Začutil sem, da je bilo vsega tega sranja dovolj, in sem se vrnil na Goro. Kaj sem počel? Kmetoval, saj sem vendar kmetijski tehnik. Imel sem bika (*Joviča*), prašiča (*Dolanca*) in tri cibe. Eno je pobrala lisica, ena je brez slovesa odšla neznano kam, tretja je umrla naravne smrti. Bila je najstarejša kokoš daleč naokrog, sedem let je čakala, ne vem kako je sploh preživela sama Zakalom, najbrž s pomočjo meditacije, kajti jaz sem jo mahnil v Deželo.

V Ajdovščino sem prišel z begunci, se pravi 1992. leta, učil v begunskem centru matematiko in fiziko, predvsem pa od blizu spoznaval drugo mentaliteto. Tudi na osnovni šoli sem pri dopolnilnem pouku skušal otrokom priljubiti matematiko. Po treh letih sem si rekel, da je tega dovolj in da se bom resno vrgel na pisarijo.

Kdaj si začutil, da imaš pisateljsko žilico?

Ko sem bil telefonist na farmaciji in sem bil vpisan čez cesto na psihologiji. Tedaj je bilo vzdušje pravo, ustvarjalno. Si pisal črtice?

Črtice, pesmice in bedarije.

Si tedaj začel tudi objavljati?

Objavljal sem že v Mariboru v študentskem časniku kot srednješolec. V Ljubljani pa so mi prve pesmi objavili leta 1981 in sicer v Kmečkem glasu (tako kot je Prešeren začel v Kmečkih in rokodelskih novicah, ha!). Takrat sem še pisal pesmi o kozolcih, mrtvih travah... Prvo zbirko sem izdal potem v samozaložbi leta 1993, pod naslovom Skrivnost, za Primorska srečanja in Literaturo sem pripravil celo serijo črtic, niti ne vem koliko. Napisal sem tudi dva romana, nista še zaživel, založniki niso preveč radodarni, tudi drugi pesniško zbirko imam že pripravljeno in kot vse kaže, bo kmalu ugledala luč dneva.

Tudi tvoj značilni glas se je pogosto slišal prek radijski valov.

Na radio Nova sem prišel točno na pusta, imel sem občutek, da me je direktor hotel pohvaliti, češ, da imam dobro

masko.

Ja, tvoja pojava je na daleč vidna in prepoznavna, tvoje priljubljene točke pa so kioski. Kaj počneš tam toliko časa? Kot brezposelnik ne morem viseti po bifejih, literatura je pri roki, pa še celotno ajdovsko migracijo imam na očeh, tudi polno deklet hodi mimo...

V tem primeru dobro vidiš?

Pri blondinkah nimam težav z dioptrijo, pojavijo se pri položnicah in računih.

Te slabovidnost ne ovira pri fotografiji, ki se ji tudi posvečaš, tvoje ime sem zasledil tudi med nagrajenci nekega natečaja?

Res, dobil sem nagrado za neko rit (kipca na vipavskem placu, op.p.). Fotografija je huda droga, ko te zasvoji podoba, pa naj bo polomljen bukov trš, čudno oblikovan škol, samo mah v gozdu ali soj sončevih žarkov skozi listje. Rad bi ujel ta trenutek in ga shranil, fotografija je vsaj košček večnosti.

Kaj pa najraje zajemaš pri literarnem ustvarjanju?

V prozi obdelujem socialno psihološke teme, v pesništvu pa vse, od razpoloženskih do erotičnih, celo življenje.

Tvoj pogled na svet?

Dioptričen, ha. Menim, da živimo v času, ki je neprimeren za ljudi. Eni bi radi hiteli, pa nimajo volje, drugi hitijo, pa nimajo časa. Ne gre skupaj, ljudje in čas.

Ti se s časom ne obremenjuješ?

Ne, ure sploh nisem premaknil. Ker sem se ukvarjal s kokošjerejo, vem, da petelina ne moreš naučiti, naj za eno uro zamakne svoje petje. S časom se res ne obremenjujem, imam ga veliko, vendar sem len in ne hitim. Lenoba je mišljena v fizičnem smislu, saj takrat ko drugi hitijo, razmišljam, ustvarjam.

Tudi s standardom se ne obremenjuješ?

Mislim, da bom čez nekaj let ustanovil stranko Novih funkcionalistov. Ukvarjala se bo s vprašanjem, kako materializem zajezi do te mere, da bi si življenje naredili znosno in da bi funkcionalnost uporabljali kot funkcionalnost in ne kot prestiž.

Vrniva se h Gori. Včasih jo ovekovečiš tudi s čopičem, predvsem pa imaš vedno na zalogi na stotine anekdot in dogodivščin o Gorjanih. Si jih zapisuješ?

Ne, to je in še dela Franc Černigoj. Nekatere zgodbice, ki jih imam v spominu, pa bom prav zagotovo obdelal po literarni plati.

foto: Bojan Bizjak - Zakalski

SKOZI TRNOVSKI GOZD

Tak je naslov knjižice, ki jo je pred nedavnim izdalo Društvo inženirjev in tehnikov gozdarstva Posočja. Avtor Edo Kozorog nas na poljuden način popelje skozi zgodovino, lepote in posamezne znamenitosti Trnovskega gozda.

Kozorog si je zamislil krožno pot, ki jo začenja na Trnovem. Pot vodi mimo stare smreke, visoke kar 47 metrov, s premerom 123 cm in obsegom 387 cm. Po obisku Lokvi in Poldanovca nas vodnik pripelje do slemena med Mojsko in Smrekovo drago, kjer že dolga desetletja kraljuje – javor. Kraljevski primat mu zagotavlja 145 cm premera, saj mu ga v Trnovskem gozdu ni enakega (ni para). Najbrž je preživel dobršen del zgodovine tega območja; koliko natanko, bo ostala skrivnost, saj je dodobra votel. Morebiti ga bo presegel mlajši tekmeč (93 cm premera), ki raste ob Paradanski cesti. Vendar si ogleda ne zasluži zaradi debeline, pač pa zato, ker mu iz rogovile na višini šestih metrov poganja smreka.

Nobeno kolikor toliko strokovno križarjenje po Trnovskem gozdu se ne more in ne sme izogniti Smrekovi dragi in Paradani. Prva je šolski primer mrazišča – zaradi usedanja hladnih zračnih mas v vrtači si rastlinski pasovi sledijo ravno v obratnem (narobnem) zaporedju kot v gorah. Na Golakih vidimo ruše šele, ko se vzpenjamo proti vrhu, v Smrekovi dragi pa ob spuščanju proti dnu. Še hujše mrazišče je Paradana, saj se nadaljuje globoko (385 metrov) v kraško podzemlje. Obrat rastlinskih pasov je prav neverjetno skokovit, saj se temperatura od roba proti notranjosti meseca maja znižuje skoraj za pol stopinje (0,4) na meter. Seveda mora obiskovalec še v notranjost jame do stalnega ledu, ki je menda v prejšnjem stoletju hladil pijačo in hrano celo na drugi strani Sredozemlja, v Egiptu. Zagotovo pa so bili ledu iz Trnovskega gozda veselili tržaški pivovarji in ribiči.

Tretje, sicer neizrazito mrazišče, je Smrečje, ki pa je izpostavljeno vetrovom. Leta 1988 in 1993 je doživelo katastrofalne vetrolome. Gozdarji so se odločili, da bodo na tem primeru proučevali, kako se gozd sam obnavlja, kako in kdaj narava poskrbi za ravnovesje tudi v primeru lubadarja. Mnogim takšno ravnanje ni povšeči, saj menijo, da gre preveč kubikov lesa v nič.

Vodič po Trnovskem gozdu ne pozablja na Malo Lazno, kjer na 1100 metrih nadmorske višine prihaja do mešanja alpske in ilirske flore. Je pravi botanični vrt, saj izurjeno oko najde Kochov svišč, značilen sicer za Pohorje, šopasti ušivec, ki naj bi uspeval le še na Matajurju, tirolsko plahtico in stotine drugih redkih rastlin.

Med vrhovi Kozorog predlaga vzpone na Poldanovec, Mrzovec, Čaven s Kucljem in Malim Modrasovcem ter seveda na najvišji vrh, 1495 metrov visoki Mali Golak. Vse tri Golake so gozdarji zaščitili že v prejšnjem stoletju in so danes zatočišče nekaterim ogroženim živalskim vrstam, divjemu petelinu naprimer. Med zanimivimi rastlinami so poleg rušja skalna robida, dlakavi sleč, planinski srobot, pa tudi brusnica, kjer je menda njeno najbolj južno najdišče pri nas. Konec koncev naj bi bil na območju Golakov med zadnjo ledeno dobo ledenik, najnižje ležeči na slovenskih tleh.

Če Edo Kozorog križarjenje začenja na Trnovem, ga končuje na Predmeji, kjer pa planinca, izletnika ali ljubitelja narave čakajo nove poti in steze z vedno novimi zanimivostmi. Med njimi je tudi v prvi številki časopisa Gora opisana pot po Dolu gor in dol, ki bo primerno označena že za prihodnjo sezono.

Pripravil: Edo Pelicon

LESNI TRG PRED 100 LETI

Trnovski gozd je bil v zadnjih dveh desetletjih prejšnjega stoletja vezan skoraj izključno na lesna trga v Trstu in Gorici. Na tržaškega je bil vezan preko žag v Solkanu in Vipavski dolini, na goriškega pa preko lesnih skladišč in skladišča za oglje v Gorici.

V Trst je preko žag 'odhajal' iz Trnovskega gozda izključno rezan les smreke, jelke in bukve, pri prvih dveh dolžine 4,1 metra. Dobro se je prodajal tudi 'les od vrhačev', z najmanj 15 cm premera na koncu, za potrebe gradbeništva. Mehki rezan les (jelka, smreka) je v obliki desk, plohov ali stebrov nadaljeval pot (v veliki večini) onstran Sredozemskega morja, v Afriko. Zanimiva pa je bila uporaba rezanega bukovega lesa iz Trnovskega gozda – 220 cm dolge, 25 do 30 cm široke in 22 mm debele deske so imenovali 'testoni', enako dolge in široke, toda vsega 4 do 7 mm debele deščice pa so imele naziv 'tavolette'. Oboje so iz tržaškega pristanišča nadaljevale pot na Sicilijo, izključno za izdelavo zabojev, v katerih so potem skladiščili in prodajali pomaranče. Nekaj bukovega rezanega lesa (manjši del) je pot nadaljevalo tudi po kopnem in sicer do 'hišnih' tovarn stolov, ki so na gosto posejane po Furlaniji. Za stole so potrebovali klasične 'colarce'. Vsega naštetega je zneslo za 10 800 kubičnih metrov v povprečju letno. Na okroglih 11 tisoč kubikov tehničnega lesa iz Trnovskega gozda so zaokrožili Lokvarji, ki so menda samo za izdelavo škafov porabili 200 kubikov iglastega in bukovega lesa.

Morda bo zvenelo nenavadno, toda prav bukov 'pomarančni' les je bil kar nekaj časa najbolj zanesljiv in prestižen les iz Trnovskega gozda na lesnem trgu. Smreka in jelka sta dobili konkurenco, ko so odprli prostrane gozdove v Karpatih. V poročilu revizorji priznavajo, da je karpatski les bolj kakovosten. No, širokih desk in plohov ni bilo nikoli težko prodati. Tržaški trg je občutil tudi povečano ponudbo bosansko – hercegovskih gozdov, vse pa je močno udarila trgovinska depresija, ki je nastala kot posledica italijansko – abesinske vojne l. 1895/96.

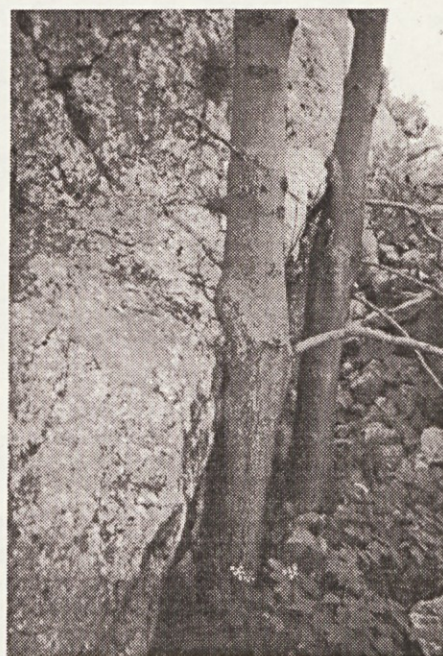
Ves tehnični les je razžagalo 22 žag. Najmočnejši sta bili dve solkanski, tračna in enolistna, ki sta predelali kar polovico vsega posekanega lesa. V krajih pod Čavnom je delovalo 14 žag, tri so bile v Vitovljah, po ena pa še v Ozeljanu in Čepovanu. Vse so delovale na vodni pogon.

Tehnični les je predstavljal 38 do 39 odstotkov letnega poseka, ostalo je šlo za drva ali oglje. Oboje so prodajali v erarskem lesnem in oglarskem središču v Gorici. Potreba po drveh je v obdobju 1887 - 1896 znašala približno 14 tisoč prostorninskih metrov letno, po oglju pa 600 ton. Skoraj tisoč kubikov drv, dobljenih pri čiščenju, je bilo namenjenih maloprodaji – vse skupaj preračunano v kubične metre – 27 000 letno. Ker je izračunan letni etat oziroma prirastek znašal 24 600 kubičnih metrov, so v desetletju podrli skoraj za en cel letni prirastek preveč. Vendar je bilo to še dokaj znosno, saj so desetletje pred tem iz gozda spravljali po več kot 30 tisoč kubikov letno. Absolutni rekord je leto 1888, ko so posekali 34.456 kubičnih metrov lesa.

Kako je konkurenca tudi že pred sto in več leti hitro izkoristila vsako napako, priča podatek iz let 1885/86. Tržaška družba Tonsari & Comp. je zgradila gozdno železnico, s katero naj bi hitreje prevažala les iz gozda do skladišča. Poskus ni bil uspešen, saj je zmogljivost gozdne železnice daleč zaostajala za potrebami goriškega trga. Zavladalo je pomanjkanje drv in potrošniki so se morali preusmeriti na premog. Praznino so takoj skušale zapolniti druge gozdne uprave, pri čemer se je najbolj usidrala uprava hrušiških gozdov vipavskega grofa Lanthierija.

Drv in oglja ('prebivalstvo ga na odprtih ognjiščih zelo rado uporablja') iz Trnovskega gozda ni bilo težko prodati, saj je poraba hitro naraščala, vendar pa večje povpraševanje ni povzročilo zvišanja cen, kar so si v upravi Trnovskega gozda želeli. Konkurenca je vseskozi čakala v zasedi – leta 1895 so tolminski zasebni gozdovi začeli pošiljati hlodovino in drva zelo poceni – po Soči. Zato so revizorji zapisali napotek, da si mora gozdna uprava vseskozi prizadevati za prevlado na goriškem trgu in zato mora biti erarsko skladišče trajno oskrbovano.

Podatke iz Temeljnega revizijskega zapisnika za cesarsko-kraljevi gospodarski okoliš Trnovo in Dol (leto 1897) obdelal Edo Pelicon, prevod zapisnika iz nemščine je opravil Vitomir Mikuletič.

ŽIVALI V TRNOVSKEM GOZDU pred 100 leti

Desetletno poročilo o gospodarjenju s Trnovskim gozdom (od leta 1887 do 1896) ni zanimivo le za gozdarje po strokovni plati, pač pa prinaša številne druge podatke, ki pomagajo k jasnejši sliki o življenju na Gori pred sto in več leti. Izbrali smo opažanja, ki se nanašajo na živalski svet.

Leta 1887 so veliko škodo naredile miši. Čeprav je bilo leto, kar se semena tiče, bogato, pa so miši pospravile prav vse. Koliko je moralo biti teh glodalcev, si težko predstavljamo, vendar kronist piše, da so pospravili čisto vse, tako v drevesnicah kot tudi pri setvi v gozdu, saj so se miši na koncu spravile še na mlad bukovo vznožje.

Istega leta je vladala v Trnovskem gozdu huda suša, ki je skoraj povsem uničila mlada drevesca, *‘pa tudi velik del letnega prirastka’*.

Sestav črnega bora na območju Korenine je napadel *‘zavijač’*. Z zbiranjem in zažiganjem napadenih poganjkov so uspeli preprečiti širjenje borovega prelca: *“Dosedanja metoda pobiranja in zažiganja napadenih poganjkov, predno se razvijejo gosenice, če se jo marljivo uporablja, je dovolj učinkovita.”*

Najhujši škodljivec, *‘najnevarnejši sovražnik pogozdovanja’* pa je polh (*Myoscus glis*). Na tisoče jih je v gozdu in zaradi izredne požrešnosti *‘povzročajo množično žrtje gozdnega semenja, posebno bukovega žira v pomladitvenih sečiščih, s čimer nastaja občutna škoda. So pa tudi hudi sovražniki ptičjega sveta in prizadevno iščejo gnezda, kradejo jajca in mladiče in desetkujejo na ta način jato majhnih pernatih prijateljev gozda. Škoda se sicer ne da številčno določiti, je pa prav gotovo izredno velika in zahteva učinkovito zatiranje povzročitelja.’* Kot kaže, so se polhi pretirano razmnožili, ker so v določenem obdobju opustili njihovo *‘zatiranje’*. Razlogi naj bi bili upoštevanja vredni, toda množičnost in škodljivost *‘brezpogojno zahteva ponovno uvedbo tega boja.’* V poročilu je tudi opisano, kako *‘boj’* proti polhom izpeljati: *“Ker ga tukajšnje prebivalstvo rado lovi, bi se lahko dovolil lov na polhe osebam, vrednim zaupanja, od katerih je pričakovati pazljivost pri zadimljenju in ki ne povzročajo škode gozdu. Isto bi bilo lahko prostorsko in časovno tako omejeno, da bi bil omogočen učinkovit nadzor varstvenega osebja. Sicer pa naj tudi to osebje samo zavzeto lovi polhe s pastmi, ki se jih naj v zadostnem številu nabavi in vpiše v inventar.”*

Desetletno poročilo o gospodarjenju s Trnovskim gozdom še nekajkrat omenja živali. V desetih letih se je na tem območju vsaj dvakrat dokazano pojavil medved. Leta 1888 so ga celo ustrelili, prav tako je krogla zadela in ubila divjo mačko (1892. leta), medtem ko so bili volkovi bolj spretni in so izpred puškinih cevi odnesli celo kožo. Posamezni primerki volčje vrste so se, kot navaja zapis, pojavili *‘večkrat’*. Sestavljalcem poročila so bili zadovoljni tudi s staležem divjega petelina, ki da je *‘omembne vreden’*, in pa s pojavom gamsov v *‘tribuških stenah’* (Golcih). Bilo naj bi jih med 20 in 30 *‘kosov’*.

Zato pa si je poseben komentar zaslužila srnjad. Čeprav je komisija obžalovala, da nima statističnih podatkov o odstrelu srnjadi za več desetletij nazaj, so samo podatki iz zadnjega desetletja več kot skrb vzbujajoči. Občuten padec števila srnjadi bi po mnenju komisije lahko povzročile hude zime, divji lov, pojav volkov, tudi spremembe v sestavi v zadnjih dvajsetih letih, toda *‘to so trenutki, ki so nekoč tudi že škodovali lovišču, mogoče celo bolj’*. Zato so pravega krivca za naglo desetkanje divjadi našli drugje in tudi vanj uprl prst – to so bili lastniki sosednjih občinskih lovišč, kamor se divjad v hudih zimah, zaradi sončnih leg brez snega, rada umakne: *“Zlasti v preteklem desetletju je prišel v navado roparski lov, pri katerem niso štedili niti vodeče srne niti mladičev. Toda skoraj ni znaka, da bi tej nespodobnosti naredili konec.”* Revizorji so namreč predlagali *‘najuspešnejše sredstvo’* – gozdni erar naj bi vzel v zakup prizadeta občinska lovišča. Ker pa je bila zakupnina omenjenih lovišč izredno visoka, erar ni kazal *‘nobene nagnjenosti’*. Zapisovalec pa si je v skrbi za stalež divjadi vseeno privoščil misel, namreč, *‘da bi bila določena žrtev v interesu srnjadi upravičena’*.

KRANJSKI JEGLIČ

Primula carniolica Jacq.

elvica velikonja

Ste poiskali hladnikovko? Tokrat nas bo pot popeljala dlje v gozd, na obisk h kranjskemu jegliču. Letos je sicer že odcvetel, naslednje leto na pomlad pa nas bo spet pričakoval. Obiščimo ga in se naužijmo njegove lepote.

Že več let ga vsako pomlad obiščemo tudi z osmošolci iz OŠ Otlica, največkrat konec maja ali v začetku junija. Na naravoslovnem dnevu nas pot pelje tudi mimo "Strašne skale", ki pa v tem času ni nič strašna, ampak čudovita, vsa cvetoča. Polepšajo jo nežni modrovijolični cvetovi kranjskega jegliča, ki se bohota med alpskimi mastnicami, rumenim miljem in zelenilom rododendroma. Če se ozremo v dolino, ga bomo zagledali tudi pod cesto, skupaj z nežnimi cvetovi slečnika in marjetičastolisto nebino.

V Trnovskem gozdu je dokaj pogost. Najdemo ga na vlažnih skalah, obrnjenih proti severu, v jamah s temperaturnim obratom, včasih kar med travo. Običajno ga lahko opazujemo le od daleč, na nekaterih mestih pa mu lahko pridemo čisto blizu. Ampak naj velja, da ga res samo opazujemo. Ne samo zato, ker je od leta 1922 zavarovana rastlina, temveč tudi zato, ker odtrgan izgubi svoj čar, izgubi ponos, ki ga ima tam v skali.

In kje ga še najdemo? Kranjski jeglič je v Sloveniji endemična rastlina, raste na severnem obrobju Dinarskega gorstva. Nam vsem bolj znan pa je lepi jeglič ali avrikelj (*Primula auricula* L.), ki je tudi zavarovan. Je alpska rastlina, pogost pa je tudi v krajih izven Alp. S

svojim pojavljanjem ne preseneča na severni strani Trnovskega gozda, saj so rastišča tu ekološko čisto alpska. Bolj presenetljivo je, da ga najdemo tudi na južni strani, po Robu, na Kuelju, Čavnu, Mali gori, ... Tu raste na sončnih legah, v skalnih razpokah in na kamnitih tratah. Ima lepe rumene cvetove in debele, mesnate liste, pokrite z moknatim prahom. Letos je še posebno bogato cvetel.

So pa koticiki v Trnovskem gozdu, ki so vseč obema - kranjskemu jegliču in avriklju. In v tek koticikih res rasteta oba skupaj, med njima pa še idrijski jeglič (*Primula x venusta* Host.), ki je nastal kot naravni križanec med obema. Si predstavljate nežne modrovijolične cvetove kranjskega jegliča skupaj z lepimi moknatimi listi avriklja? To je idrijski jeglič.

V naravi cvetočega še nisem videla. S prijatelji smo ga iskali letos spomladi, pa je žal že odcvetel. Upam, da ga najdemo naslednje leto.

obe fotografiji: Iztok Velikonja

OBLAČILNA KULTURA NA GORI, I. del

irena velikonja

Proučevanje oblačilne kulture, bodisi v mestu ali na podeželju, kaže pravzaprav na način življenja prebivalcev določenega območja, kar nesporno velja tudi za Goro. Oblačilna kultura se ne omejuje zgolj na proučevanje oblačil in obuval, pač pa tudi nakita in drugih modnih dodatkov; povezana je s proučevanjem kmetijskih panog /poljedelstva, živinoreje/, ki so v mnogočem pomenile osnovo za pridobivanje prvin, iz katerih so izdelovali blago /volna, lan/. Navezuje se na področje obrti in rokodelstva /tkalstvo, krojaštvo, čevljarstvo, klekljarstvo, vezenje in kvačkanje/ in posega na področje čiste družbene kulture s proučevanjem dnevnih in tedenskih delovnih migracij, npr.: prodaja mlečnih izdelkov, jajc in gozdnih sadežev v Trstu in Gorici. Z izkupičkom te prodaje so namreč Gorjanke kupovale blago za oblačila in si obenem širile vedenje o načinih oblačenja. Tokovi pa tečejo tudi v obratni smeri. Nekateri izrazi, ki opisujejo vrsto ali izvor blaga, odpirajo nova obzorja in nas navajajo na to, da je bila Gora v preteklosti pravzaprav dosti močnejše in pomembnejše oskrbno zaledje, kot smo lahko sklepali na osnovi doslej znanih dejstev, in je poleg oskrbovanja Trsta in Gorice trgovala tudi s Furlanijo.

V tem sestavku so tako dane zgolj ugotovitve, do katerih smo prišli z začetnimi terenskimi deli, ki potekajo v okviru projekta Oblačilna kultura v Vipavski dolini in na Gori. Projekt je stekel na pobudo Društva kmečkih žena Gornje Vipavske doline in ga vodi, gotovo največja poznavalka oblačilne kulture na Slovenskem, dr. Marija Makarovič. Terensko delo, s katerim smo na Predmeji pričeli v maju, bomo na Otlici in Kovku nadaljevali v septembru.

Tako kot se je spreminjal način življenja, se je spreminjala tudi noša. Raziskovanje oblačilne kulture na Gori sledi pojavu spreminjanja, ohranjanja tradicionalnega in uvajanja novosti v to sestavino materialne kulture od sedemdesetih let prejšnjega stoletja.

Žensko in moško nošo na Gori lahko, po namenu nošnje, delimo na pražnjo in delovno. Delitev noše na socialne zvrsti pa nam pokaže zanimive primere kmečkih, gozdarskih in lovskih oblačil. Posebno podzvrst predstavlja smučarska obleka, ki je bila v preteklosti močno podobna gozdarskim in lovskim oblekam in je, glede na vrsto blaga, kroje in barve, doživljala najmočnejše spremembe.

Začnimo z žensko kmečko nošo.

Pražnje oblačilo pred 1. svetovno vojno

V zadnjih tridesetih letih prejšnjega stoletja so ženske na Gori nosile dolga nabrana krila, ki so bila v pasu močno stisnjena. Krila so imela našite 'renke' /obročke/, skozi pa speljan trak, ki je držal nagubano blago v pravilnem razmerju. Zaključena so bila s 'podši' ali 'mačko' /robni trak/ in obrobljeno z vrvico, da je bil rob trdnjši. Barvna lestvica je tekla od črne prek rjave, vijola, modre do sive.

Pražnje ženske jope so imele hrbtni del zašit iz treh delov in bile zaključene z visokim ruskim ovratnikom. V ramenskem delu oblačila so bili rokavi močno nabrani, proti zapestju pa so se zožali in se zaključili s 'špico' /kvačkano čipko/.

Tako za krila kot za vrhnje jope so najraje uporabljali tanko volneno blago, ki so ga dopolnjevali z dodatki žameta. Tak način oblačenja se je ohranil do 1. svetovne vojne. Informatorica Ida Bizjak pravi takole:

"Gospodinja z manjše kmetije na Predmeji je oblekla k poletnim nedeljskim mašam srednjerjavo dolgo krilo iz tanke volne. V pasu je bilo drobno nabrano, rob je ščitila 'mačka'. Jopa je bila iz enakega blaga, le da je imela spredaj plastron iz svetlorjavega žameta. Predpasnik, 'fertoh', je bil narejen iz ene širine temnosivega tankega volnenega blaga na pas, okrog in okrog so bile črne 'špice'. Črni

čevlji so segali nekako do gležnjev, zavezani so bili z vezalkama. Rjave bombažne nogavice so bile zavezane pod kolenom s trakom. Na glavi je imela rjavo svileni in ob robovih svetlo progasto ruto, zavezano pod brado. Čez rame pa ogrnjen temnordeč 'facó' z velikimi rdečimi rožami. Pod krilom je imela spodnje krilo, 'bato', iz belega platna z dvema vrstama naborkov, 'kanufami'. Nosila je tudi že spodnje hlače, bile so še preklane, rekli so jim 'urh'. Pod jopo je oblekla bel bombažni in spredaj neprerezan 'wšpetlj'. Zataknila ga je v 'bato'.

Delovna oblačilo pred 1. svetovno vojno

Krila, ki so jih ženske nosile ob delavnikih /kitle za sodan/, so bila narejena iz 'mizlane' /mešanice volne in bombaža /in potiskane z rožnatimi vzorci. Ko so dekleta in žene odšle na polje, so si krila 'spodkjiple' /podvihala/. 'Za doma' so ženske k obleki običajno nosile tudi predpasnik. Bile pa so tudi izjeme. Ena takih je vsekakor morala biti "ranca Kaufa", ki pred nami zaživi v pripovedovanju informatorka Berte Velikonja.

"Se spominjam rance Kaufe. Bledomodro krilo je nosila, tako, na pas. Blago je bilo potiskano z drobnimi rdečimi rožicami. Čezenj /čez pas krila/ je nosila jopco na 'kanufe' iz enakega blaga. Pod krilom je nosila belo spodnje krilo. Pokrita je bila s temnomodro, zgoraj nazaj zavihano in pod brado zavezano ruto. Obuta je bila v črne, do gležnjev segajoče čevlje, na podplatih gosto nabite z žebli."

Pražnje oblačilo po 1. svetovni vojni

Po prvi svetovni vojni je v ženski kmečki noši opaziti postopno opuščanje košatosti kril. Barvna lestvica se ni bistveno spremenila. Med vrstami blaga so pogosteje uporabljali svilo in blago, ki so ga informatorka poimenovala kar po izvoru - krminsko blago. Ocenjujemo, da je bilo to zelo kvalitetno blago, saj se je uporabljalo tudi za šivanje ženskih poročnih oblačil.

Izraz - krminsko blago - smo doslej zasledili samo na Gori, ne pa tudi v Vipavski dolini, od koder so na prelomu stoletja neizodbitno tekle trgovske poti proti Krminu v obeh smereh. Krminskega blaga se v Ajdovščini ni dalo kupiti, torej smemo razumeti, da je branjevska trgovina tekla tudi med Goro in Krminom.

Naslednji informativni zapis, ki govori o nedeljski noši po 1. svetovni vojni, nam predstavi lik starejše ženske Barbare Černigoj, rojene leta 1850. Opisuje njen oblačilni videz pri 70-ih letih. Gre za primer noše, ki združuje prvine oblačilnega videza s preloma stoletja in uvedbo novih prvin iz časa po letu 1920.

"Krilo je nosila temnomodro in potiskano z malimi vijoličastimi rožicami. V pasu je bilo drobno nabrano. Narejeno je bilo iz krminskega blaga. Jopca je bila iz enakega blaga, pod vratom visoko zapeta in zataknila v krilo. Čez krilo je opasala črn predpasnik z rdečimi rožicami iz nekakšne svile. Krojen je bil na pas. Pozimi pa črn volnen predpasnik. Segal je do sredine bokov, zadaj se je, tako kot poleti, zavezal z okrog 7 cm dolgima trakoma iz enakega blaga. Pod krilom je Barba nosila belo bombažno spodnje krilo. Rob so obrobljale okrog pet centimetrov široke bele ročno kvačkane čipke. Na glavi je imela z velikimi rožnatimi cvetovi potiskan svetlomodri 'facó'. Na nogah je imela strojno pletene črne bombažne nogavice in visoke čevlje." /Berta Velikonja/

Pražnja oblačila v 40 -ih letih

V štiridesetih letih našega stoletja se krila zožajo in za spoznanje skrajšajo. Le barve ostanejo približno enake. Temnejše barve za starejše ženske, svetlejše za mlajše ženske. K maši so ženske odhajale, še vedno, pokrite z ruto. Žensko jopo nadomesti finejša zakmašna bluza. Rokavi bluz so bili v ramah nabrani, proti zapestju pa so se ožali. Bluzin sprednji del je bil navadno okrašen. Bluza je bila v pasu potisnjena za krilin pas. Predpasnik je začel izginjati iz pražnje noše, ženske so ga nosile le še za doma.

Delovna oblačila v 40 -ih letih

Doma so se začela uveljavljati krila 'scelama' – obleka. Te so bile navadno brez rokavov in podnje so ženske oblekle majico ali bluzo z dolgimi rokavi. Predpasniki so segali "od pasu dol" ali pa so imali še prsni del. Zapenjali so se ob pasu. Na hrbtu so bile naramnice prekrizane.

Še o drugih sestavinah oblačilnega videza

Posebno sestavino oblačilne kulture predstavlja oblikovanje frizur. Njihov pomen se povečuje, ko začne iz oblačilnih sestavin izginjati ruta, kot njen obvezni del.

Običajno so ženske nosile dolge lase, ki so jih spletale v kito, povile v figo ali 'skraužale' z vročimi železnimi kleščami v 'ondke' in 'mole'. Zlasti mlada dekleta pa so si lase zvezale v raznobarnimi trakovi v 'bokule'.

Oblačila premožnejših žensk je dopolnjeval droben zlat nakit - dolge zlate verižice z majhno urico, v ušesih pa so nosile zlate uhane, murenčki, imenovane.

Toliko o ženski kmečki noši na Gori. V drugem delu zapisa nekoliko več o moški kmečki noši; pražnji in delovni; po pripovedovanju informatorke Erne Likar - Jurjuske. Pa o gozdarskem, lovskem in smučarskem oblačilnem videzu. Beseda bo stekla tudi o pridobivanju in pripravi lanu, pa o tkalcih, žnidarjih in čevljarjih, ki so hodili 'v štero'. In nenazadnje o krošnjarih, ki so skrbeli za drobne sestavine oblačilne kulture na Gori.....

Informatorki: Ida Bizjak - Polancova, Predmeja št. 40, letnik 1908,

Alberta Velikonja - Bevkna, Predmeja št. 34, letnik 1909.

Izris oblačil: Orjana Velikonja Grbac, oblikovalka

Kako prehraniti številno družino, je bila glavna ženska naloga. Na Gori narava ni radodarna, tako da je bila ta naloga še posebno zahtevna. Včasih so gospodinje prav čarale, da so naredile kaj posebno dobrega in okusnega. Nas zanimajo jedilniki in recepti: za vsak dan, za ob nedeljah, ob košnji, za angelsko, za ohcet ali ob drugih priložnostih.

V časopisu bomo objavljali stare recepte, ki so jih uporabljale že naše stare mame, morda so jih celo zapisale ali pa so naučile svoje hčere, kako kaj narediti, in so se tako ohranili. Želimo, da bi jih iztrgali pozabi, zato Vas vabimo, da jih napišete in jih pošljete po pošti na uredništvo časopisa ali pa jih prinesete na Ruppo vsako nedeljo popoldan. Lahko pa tudi pokličete Jerico Pelicon (tel. 62 230) in ji recept poveste.

IŠČEMO TUDI ČIM BOLJ STAR ZVEZEK RECEPTOV; seveda ga bomo kopirali in zvezek vrnili lastniku.

OD HUBLJA NA LUKNJO IN PO ROBU SPET NAVZDOL DO HUBLJA

edo pelicon

Tokratnji opis poti smo, bolj kot prebivalcem Gore, namenili ljubiteljem pohodništva iz doline. Zanimiv je v skoraj vseh letnih časih, saj so južna pobočja Gore zadnja leta skoraj vedno kopna. Čeprav se nam bo morebiti zdel preveč vsakdanji, pa bodo pozorni izletniki vedno odkrili kaj novega, zanimivega, in spoznali vsaj nekatere od številnih značilnosti Gore.

foto: Jerica Pelicon

Vstop v smer je takoj za kočo pri izviru Hublja in prav začetek poti je rahlo zoprn, saj je najbolj strma na celi poti in nič kaj zanimiva. Svetla točka je vsaj v tem, da je steza vseskozi v senci. Torej se ne velja zagnati v hrib z vso silo, temveč zmerno, da ne bi kasneje brez potrebe čutili bolečin v mišicah. Toda teh prvih petnajst minut potrpljenja se obrestuje, saj v tem času premagamo že kar lepo število višinskih metrov in to se pokaže že na prvi ravnini, ko se razpre pogled proti Lokavcu, na škole in vrh Gore. Pogled v usek, kjer je luknja, ni več posebno zastrašujoč, torej se je splačalo potrpiti teh petnajst minut. Pet minut hoje po zložni stezi nam omogoča, da si sprostimo mišice in se morebiti posvetimo rastju. Še vedno je tipično za vipavske gmajne, pri čemer vzbuja pozornost kar precejšnja zastopanost vinske rutice. Kar hitro se znajdemo pod školi, kjer je morebiti priložnost za kapljico tekočine, saj nas čaka najdaljši, osrednji del vzpona. Pot se vije v serpentinah, lepo je uhojena, tudi označena, še vedno pa smo v senci, kar je seveda primerno ob toplejših dneh, oziroma, če smo se za izlet odločili šele po kosilu. Petnajst minut prijetne hoje nas pripelje na plano, sredi drče, in spet se nam razpre pogled na Vipavsko dolino.

Vendar se ne bomo ukvarjali z razgledovanjem panorame, saj bodo *vedute* kmalu lepše in zanimivejše. Rastje se na drčah že nekoliko spreminja, malemu jesenu in gabru dela družbo kakšen ruj, pa rešeljika, še vedno nas spremljajo posamezni šopi vinske rutice. Morda vas bo pri hoji vznemirilo kakšno hitro plazenje po kamenju. Nič nenavadnega ni, če s kotičkom očesa zapazite bliskovit premik martinčka, z malce sreče pa boste opazili tudi kače, pri čemer ni treba takoj pomisliti na modrasa. Kače ob tej poti zagotovo so, vendar se pred pohodniki umaknejo, in ni nujno, da so strupenjače. Po drčah se osrednja steza deli na številne bližnjice, ki so seveda strmejše, in po katerih hitijo 'dirkači',

priporočam pa vendarle zlonejše smeri, da ne bi prehitro občutili mlečnokislinskih učinkov v mišicah. Zato izbirajte zaokrožene in shojene smeri. Po petih minutah se že znajdemo pri prvem školjču, in tiste, ki se prvič podajajo na to pot, bo zagotovo premamil, da se podajo na njegov rob. Že 'stari' pohodniki pa vedo, da se samo lučaj nad prvim školom, dviguje mogočnejši vrstnik, kjer je narava poskrbela za prostor, primeren za oddih, za razgledišče, za fotografiranje, in za tiste, ki ne morete brez hrane, za grizljaj iz nahrbtnika (kljub temu, da je opisan izlet bolj turističnega značaja, je vsaj majhen nahrbtnik z osnovnimi planinskimi pripomočki obvezen). Spomladi prav tu naletimo na prve zaplate snega ali zamete, ki pa ne povzročajo večjih težav. Steza, pravzaprav pot, gre namreč potem poševno po pobočju skorajda v

ravni črti proti luknji in že po minuti pridemo na plano, kjer nas pričakajo celi 'oplazi' vinske rutice, tudi rešeljka je pogostejša, pa tudi ponudba rastlinskih vrst se širi. Brinju se v tipični kraški paleti pridružujejo razni šetrjaji in druge dišavnice. Posebno poleti, oziroma ob bolj vročih dneh, vam bodo eterična olja teh rastlin takoj zapolnila vohalni organ. Pozorni pohodnik bo opazil tudi metulje (seveda ne pozimi), ki se razlikujejo od dolinskih. Čeprav ne boste ne zadihani ne utrujeni, vam bo ponujen razgled upočasnil korak, morda se boste tudi ustavili in pritisnili na sprožilec fotoaparata, saj dno doline, Lokavško polje, mogočna kupola Čavna, skrivnostna vijuga tja proti Mačjemu kotu, ali pogled proti luknji in celotnemu robu Gore s spreminjajočim se nebesnim svodom v ozadju, to pravzaprav narekuje. Ob skali, kjer boste zagotovo spet zasledili martinčka, se boste morda nanjo tudi naslonili in vpijali njeno toploto, vonjali opojne dišave raznovrstnih sorodnikov materine dušice, se ozrli navzgor in si morebiti skušali zamisliti, kolikokrat so to, za današnji čas in nas turistično stezo, nekoč morali prehoditi Gorjani. Nehote se spomnimo Černigojeve knjige 'Mož in čemerika', ki opisuje legendarno Šuštarco, ki je razdaljo med Goro in

dolino premerila tudi dvakrat na dan, pozimi in poleti. Kot pomehkužene pripadnike atomske in računalniške dobe nas skrbijo 'rešilni pasovi' na trebuhu in celulit na stegnih, 'tegob' današnjega časa pa Šuštarca zagotov ni imela.

Bodi razmišljanj dovolj, kar še nekaj poti je ostalo do vrha, kjer bo priložnost za daljši postanek. To pa ne pomeni, da morate gledati le v stezo pred nogami, saj boste na vsakem metru lahko opazili kaj zanimivega, ob pravem času denimo prečudovit primerek cvetočega netreska. Začuda se z višino povečuje število rešeljik, začudeni pa boste tudi nad obilnostjo šipkovih plodov, medtem ko je raznolikost dišavnic prav presentljiva. Če boste zavili kakšen meter s poti, boste morda odkrili kakšnega od križancev poprove mete, ki vas bo presentil s svojim izrazitim vonjem. Razgledujoč naokrog smo prišli pod obe luknji in če imate s seboj fotoaparat, si boste zagotovo omislili nekaj posnetkov. Meneč, da smo v bistvu že na cilju, nam je še nekaj deset višinskih metrov hoje do kapelice odveč. Naj vam ta zadnji sunek navzgor olajša raziskovanje rastlinja, ki se je kar naenkrat radikalno spremenilo. Podgurski mali jesen zamenjuje tisti pravi jesen, ki zraste visoko in ki v zatišnih legah daje les, iz katerega so na Gori najraje izdelovali smuči, 'angelike' in drugi divji sorodniki janeža postajajo neverjetno visoki, zasledili boste dve, tri vrste kot z mletim sladkorjem poprhanih mokovcev, ko pa boste tik ob stezi videli jablano, si zadeve ne boste mogli zadeve razložiti

foto: Jerica Pelicon

drugače, kot da je nek pohodnik nekdanj odvrigel ogrizek jabolke in peške so se vkorenile. Za dolince bo zanimiv tudi pogled na značilne petokrpaste liste, ki jih poznajo s kanadskih zastav. In res so tu prvi javorji, v dolini bolj poznani v platanasti izvedbi.

Končno smo na vrhu, pri kapelici. Gorskemu patronu, Angelu varuhu je posvečena. "Sveti angel, varuh moj, bodi vedno ti z menoj", piše na notranjem obodu. Sicer je kapelica na novo pobeljena, z obrušenim križem iz nerjaveče pločevine na slemenu. Napis 850 metrov nadmorske višine je popravljen na 750 (ali obratno). Morebiti zagonetko o nadmorski višini kapelice pojasnjuje podatek na žigu, ki so ga na začetku leta 'privarili' v skalo – 790 metrov. Ajdovsko planinsko društvo je namreč postavilo skrinjico z vpisno knjigo. Do konca avgusta se je v knjigo vpisalo nič manj kot 1565 pohodnikov, torej po dvesto na mesec, ali po petdeset na teden. Kar veliko! Verjetno je treba dodati še vse tiste, ki so skoraj vsak dan na vrhu, pa se ne vpisujejo več, je pa res, da je bila pot v letošnjem juliju in avgustu manj obljudena, zaradi neznosne vročine. To se pozna proti vrhu, kjer se trave in drugo rastlinje močno vrivajo na stezo.

Ob kapelici je zanesljivo zavetje, pa naj piha burja ali vzgornik, ki ga s pridom izkoriščajo jadralni padalci, letalci, zmajarji, in že od vekomaj ptiči, posebno ujede. Če imate v nahrbtniku prvo pomoč proti prehladu, zdaj je pravi čas za to, ogrnite si tudi anorak ali nekaj toplejšega, kajti v nadaljevanju poti po robu praviloma močno vleče. No, če nimate s saboj pijače in ste žejni, brez strahu, lahko smuknete po ravnem naravnost v osrčje Otlice in Bruna ali Dorče vas bosta prijazno 'oskrbela'. Če ne, zavijete v borovem gaju za kapelico takoj na desno in se priključite 'pôti po robu', ki je sestavni del slovenske planinske poti (transverzale) med Čavnom in Javornikom. Že po nekaj minutah boste ugledali okno še z druge strani. Se pa pobočje do te naravne znamenitosti tako hitro zarašča z bukvijo, da se ne gre čuditi tujcem, ki so me pri kapelici spraševali, kje je ta luknja, ne da bi jo opazili, ko so šli po poti nad njo. Najbrž bi veljalo postaviti obvestilno znamenje ali opozorilno tablo. Po luknji se pot zoži v stezo in ta se vije bolj ali manj res po robu, na nekaterih razglediščih pa se morate zaustaviti in osupniti nad pogledom v dolino, ki se prikazuje zares kot na dlani. Človek ima občutek, kot da bi v Pale, Grapo, ali kar na izvir Hublja, z lahkoto zalučal kamen. Odpre pa se tudi pogled proti zgornjemu delu doline in na sosednjega očanca, Nanos.

Poševno nanizani skladi apnenca, s strmim prepadnim robom, še povečujejo dramatičnost pokrajine, ki ji ostrino dodatno poudarjajo razbrazdane skale in kamni. Vendar pa vtis neprijazne pokrajine blažijo nepregledni šopi avriklja in sviščev, tudi tistega, najbolj zaželjenega, zaobljenega v cvetnem liju, ki mu menda zmotno pravimo kar encijan. Seveda moramo priti ob pravem času (in brez motike!). Si zamislite 'vnajnje', ki s pogledom na mediteransko Vipavsko dolino, fige, češnje in trte, stopajo med tako iskanimi simboli Alp? In to na pičlih 800 metrih nadmorske višine, daleč od Triglavskega pogorja proti jugu.

Iz tovrstnega premišljevanja nas predrami trop koz. Že prej smo vstopili v ograjen pašnik, da so na delu prav koze, pa bi lahko zaslutili že po prvem nizu objedenih in zato tudi stoje posušenih grmov. Angel Vidmar – Zavrhovski se je odločil nadaljevati družinsko tradicijo in goji 40 do 50 koz, jih molze in pripravlja odličen kozji sir in skuto. Lahko zavijete do njegove domačije, morebiti boste imeli srečo in bo imel kaj od tega na zalogi. Sicer pa vas Angel prosi, da hodite po označenih poteh, konec koncev ste na zasebni lastnini. Koze, družabne in radovedne kot so, vas bodo verjetno tudi spremljale do konca pašnika, če se boste ustrašili številne družčine, pa boste po stezi skozi 'mejo' stopili hitreje. Če ne, se na primerni točki razglejte, od Korenine na Predmeji do Sinjega vrha lahko preštete domačije, če jih le niso preveč zakrila hitro rastoča drevesa.

foto: E. Pelicon

Tam, kjer pride elektrika po drogovi in žicah na Kovk, je treba zaviti desno navzdol. Morda se boste še prej vsedli na razgledišče, lahko pa jo mahnete še k Hieronimu na vrh Sinjega vrha.

Na prvi od petnajstih ali šestnajstih serpentin stoji kapelica, posvečena Mariji, ob vsakem času oskrbljena s sezonskim cvetjem. Spet smo v senci in tudi rastje postaja vse manj zanimivo. Spomladi boste našli zvončke, na izredno dolgih pecljih, kasneje boste mogoče uzrli tudi nekdanje izredno popularno hermeliko, še nekaj ciklamnov, potem pa se paša za oči konča. Mogoče ste pozornejši le še na zidane ostanke vodovoda, ki so ga Italijani speljali od izvira Hublja strmo navzgor, in pa na skale z izdolbenimi 'jačkami', kamor so sedla nosila truge. Ta stran Kovka je imela svojo pot na štursko pokopališče, kot tudi za druge opravke v dolini. Kolovozne poti 'pošrek' po pobočju noče biti ne konca ne kraja, spet precej zoprn odsek in spet nam iz podzavesti privre na dan prigoda iz Moža in čemerike, kako je lahko Brute vsak dan tovoril 'ljempo' vode navzgor, in to na 'dretenih oprtncah'. Končno smo na križišču kolovoznih poti in zavijemo desno po zatrepu Stare babe. Hoja v globoki senci in mimo lovskih krmnih njiv nam je v sprostitev. Pri drogu električne napeljave se spustimo v globino, čez ob potresu odkrušene breče. Tudi če vam nabijajo konice prstov v prednji del obuvala, nič hudega, že po petih minutah smo po stezi skozi nekdanjo vojašnico na izhodišču in zaslužili smo si požirek hubeljske vode ali okrepčilo v koči.

Prijeten izlet, ki nam pred sezono služi za nabiranje kondicije, ali jeseni in pozimi za njeno ohranjanje, traja približno tri ure, odvisno od tempa, ki si ga zastavite (ali zmorete), pa tudi odvisno od časa, ki ga namenite raziskovanju krajine. Seveda je možen tudi izlet v obratni smeri.

Fotografija slavne Šušterce, Ivane Krapež, po domače Ihane, je nastala 1965, ko je imela Ihana 80 let. Na Vilharjevi ulici jo je tedaj fotografiral Ante Bačić - Fratrič.

Počitniška hišica? Ne, avtobusna postaja. Železniške postaje imajo svoj vonj in patino; so pa tudi značilno okrašene s cvetjem in po urejenosti celo tekmujejo med seboj. Za avtobusne postaje tega ne bi mogli trditi, saj ponavadi delujejo brezosebno in zapuščeno, pa čeprav se v njih tare ljudi. Še posebno so zapuščena odročna postajališča, praktično brez lastnika ali oskrbnika.

Ena redkih izjem je postaja v Gozdu, ob cesti Col – Predmeja. Pred leti so jo zgradili domačini z udarniškim delom, predvsem za potrebe delavcev, ki so odhajali v službo. Danes pa postaja služi učencem, kar veliko jih je, ki čakajo na prevoz v šolo.

Postajališču se že na daleč pozna, da zanj skrbi skrbna roka – streha ne zamka, stene so znotraj in zunaj prepleskane, dodatno pa dajejo hišici prijazen videz cvetoče lončnice. Za postajo skrbi družina Mikuževih, saj je postaji najbližja.

RAZSTAVA "GORA IN GORJANI MED I. SVETOVNO VOJNO" NAVDUŠILA

Na predvečer praznika dneva državnosti (24. junija) so se Gorjani v velikem številu zbrali pred dvorano krajevne skupnosti. Prišli so, da si po daljšem času stisnejo roke s prijatelji, da zadihajo svež zrak, in nenazadnje, da se poveselejo ob kresu in plesu na drugem društvenem večeru društva GORA.

Člani društva smo našim gostom pripravili bogat kulturni program in sicer odprtje razstave "Gora in Gorjani med I. vojsko" in ogled videokasete z istim naslovom. S svojo množično prisotnostjo so Gorjanke in Gorjani še enkrat dokazali, da jim ni vseeno za zgodovino svojih prednikov, tudi tistih, ki so med I. svetovno vojno kot vojaški obvezniki branili interese avstroogrške monarhije širom po Evropi.

Razstavo je po pozdravnem nagovoru predsednika Slavka Vidica in avtorja razstave Uroša Velikonje odprl 'starosta' predmejskega smučanja Peter Česnik.

Razstavo, ki je bila izredno domiselno postavljena, si je v prostorih krajevne skupnosti ogledalo več kot tisoč obiskovalcev. Njihovi vtisi v spominski knjigi so članom društva Gora v ponos in pomenijo vzspodbudo pri nadaljnjem delu. Še posebej smo zadovoljni, da si je razstavo ogledali tudi minister za obrambo mag. Alojz Krapež, ki je v knjigo vtisov zapisal:

"Izražam osebno in splošno spoštovanje do organizatorjev in vseh, ki so osebno prispevali k enkratnemu dokazu patriotizma in prizadevanjem večim generacijam pri osamosvojitvi in k uveljavljanju interesom slovenskega naroda v lastni državi – Republiki Sloveniji.

**Minister za obrambo RS
Mag. Alojz Krapež**

V svojem imenu in imenu društva GORA se iskreno zahvaljujem vsem, ki so kakorkoli pomagali pri postavitvi razstave. Ker je med ljudmi dosegla izjemen odmev, smo se v društvu odločili za možnost, da si jo lahko ogledajo tudi tisti, ki zaradi različnih vzrokov niso prišli na Predmejo.

Tako si lahko razstavo "Gora in Gorjani med I. vojsko" ogledate v "Muzejski zbirki Soške fronte" Goriškega muzeja na Sveti Gori nad Novo Gorico.

Urnik:

- ponedeljek, torek zaprto,
- sreda, četrtek, petek od 12.00 do 17.00,
- sobota, nedelja, prazniki od 11.00 do 16.00.

Uroš Velikonja

*avtor razstave pri urejanju
kovaške delavnice iz 1. svetovne vojne*

Na rednem občnem zboru društva GORA je prišlo do zamenjave na predsedniškem položaju. Dosedanji prvi mož društva Emil Velikonja je zaprosil za razrešitev s te funkcije, ker je na službenem mestu v slovenski vojski napredoval in mu narava dela ne bi več omogočala dovolj časa za tako zahtevno opravilo, kot je vodenje društva Gora. Sicer prostovoljno društvo namreč s svojo razvejano dejavnostjo presega obseg dela običajnega ljubiteljskega društva. Ob napredovanju v službi in ob predaji predsedniške dolžnosti je Emil seveda pripravil piknik tudi za člane društva. Za uspešno vodenje društva, in kot popotnico pri bodočem delu, je prejel nerjaveči sodček (cisterno), v katerega naj bi čez čas morebiti že shranil pridelek, ki mu bi ga naj podarila pri hiši posajena trta. Če se to ne bo zgodilo, nič hudega; menda je po Deželi vina na pretek in na Gori ga Ipavcem rade volje shranimo. Na fotografiji se novi predsednik Slavko Vidic zahvaljuje predhodniku za uspešno vodenje društva.

Po uspešno izpeljani kravji ruleti v juliju so si člani društva Gora in tisti, ki so pri prireditvi pomagali, za nagrado privoščili enodnevni izlet na slovensko obalo. S posredovanjem gorskega rojaka Marinka Čibeja, ki živi na obali, so z barko Delfin križarili po slovenskem oknu v svet. Gostitelj je poskrbel za 'bakala', sardele, skuše, škarpene in kalamare, 'pidoče' smo nabrali sami, refoška je zmanjkalo, ne pa tudi dobre volje in izjemnega razpoloženja. Nekateri izletniki z Gore so celo tvegali in se preizkusili v plavanju, skok v vodo pa so izvedli v telemarku.

S svojo plavalno revijo so zanikali zlonamerne govorice, da Gorjani plavajo zgolj v krogu (zaradi oblik štirin in kalov). S pričujoče fotografije se jasno vidi, da Gorjani ne plavajo v krogu, pač pa v trikotniku!

Poletno dogajanje so se v društvu Gora odločili popestriti še s kolesarjenjem. Ni šlo le za to, da bi si razmigali mišice, pač pa tudi v poletnem času spomniti na izredno zanimivo traso, ki so jo pred več kot sto leti na prvi uradni smučarski tekmi v Srednji Evropi premagali vrli gorjanski smučarji z zmagovalcem Filipom Kajnradlom na čelu. Seveda se na vrh Golaka danes z biciklom ne more, zato je bil cilj postavljen k Anini koči, večina pa je vožnjo podaljšala še do Smrekove Drage oziroma Strašne skale. Pot namreč vodi mimo številnih naravnih znamenitosti, ki jih opeva na prejšnjih straneh opisan vodič po Trnovskem gozdu.

Med udeleženci je bilo staro in mlado (najstarejši Anton Žonta - Vrhljuški), vsi pa so brez večjih težav, prej ali slej, prišli do cilja. Ob vrnitvi pa je žal tik pred Predmejo padla Elvica Velikonja in se kar precej potolkla. Do božične številke bo zagotovo nared in nas presenetila še z kakšno izjemno rastlino z našega območja.

Priprave pred gozdno upravo so bile temeljite, kot da bi šlo za tekmovanje in ne samo za turistično vožnjo, znak za start pa je dal predsednik Slavko Vidic, tako kot pred dobrim stoletjem Josip Jariš, z lovskim rogom. 'Zaledna' ekipa je na cilju poskrbela za okrepčilo in za spominek.

V prejšnji številki časopisa smo pisali o zdrahah, ki spremljajo cesto po Gori, saj naj bi postala občinska in s tem na občinskih plečih, kar se zimskega in drugega vzdrževanja tiče.

Cesta pa tudi danes buri duhove, saj si je nekdo izmislil prometno signalizacijo, s katero ni zadovoljen nobeden. Že res, da bi ob poprejšnjih oznakah naselji in po novem prometnem zakonu morali voziti skoraj ves čas samo 50 kilometrov na uro, vendar pa je po novi zamisli (spet 'strokovnjaki' niso vprašali domačinov za mnenje) z zemljevida ponovno izginil Kovk, Otlica in Predmeja pa sta skrčeni zgolj na ozko jedro. Najbrž bi se dalo najti boljšo rešitev, da bi recimo, podobno kot drugod, s tabel z oznakami vasi odstranili črne obrobe, kjer je strnjeno naselje, pa bi postavili znake za omejitev hitrosti (kot na primer v Vipavi). Sedaj je skoraj čez celo Goro dovoljeno voziti 90 km/h, kar je na večini odsekov nesmisel.

Najbolj nazorno kažeta na nezadovoljstvo ob novi prometni ureditvi postavljeni tabli, na katerih piše "Otlški ostanek" in "Vedno pozabljeni Kovk".

besedilo in fotografije: E. P.

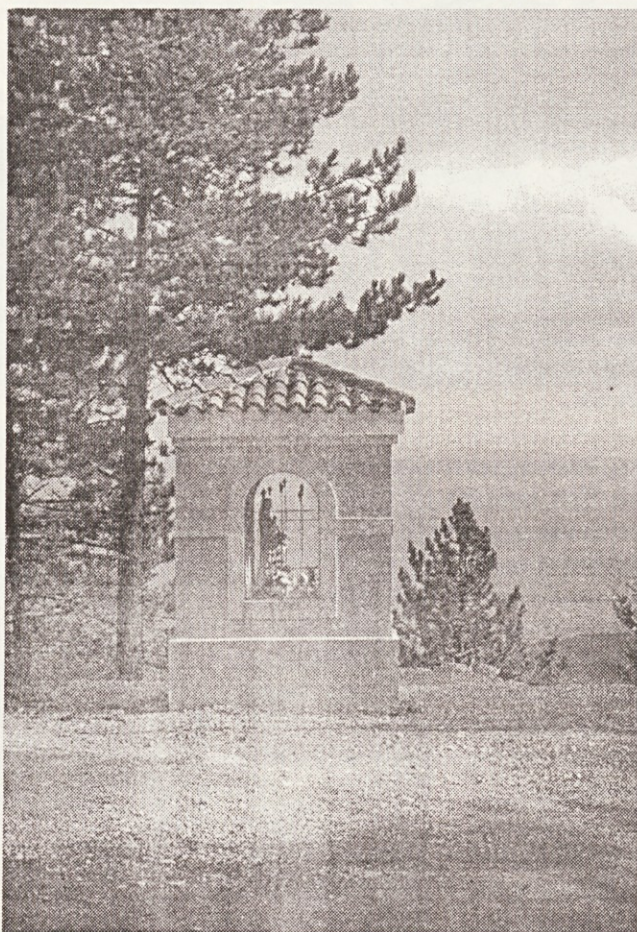

Ti si Matibožja Predmejska.

ti si pred mejo postavljena.
ti si z žalostjo v mavčnih očeh.
ti si s krono na mavčni glavi.
ti si z otrokom na mavčnih prsih.

ti si z mavčno mislijo nad nami –
ti. mati predmejska.

bodi pozdravljena! ti v mislih vzklikamo
kamniti gorjani.
ko se vračamo iz belega sveta...

simbol vračanja na Goro, kapelica v Čavnu, foto Ciril Velkovrh, iz cikla Slovenska planinska pot

fotografija na zadnji strani Ciril Velkovrh, fotografija na naslovnici Iztok Velikonja

Časopis GORA izdaja Društvo za ohranjanje
in varovanje naravane in kulturne dediščine Predmeja.
Sedež uredništva je na Predmeji 106, 5270 Ajdovščina,
tel/fax 065 649 023

Uredniški odbor:

Glavni in tehnični urednik: Edo Pelicon

Odgovorni urednik: Slavko Vidic

Lektor: Franc Černigoj

Tisk in priprava za tisk: V & H Ajdovščina

Naklada 600 izvodov